

مقررات اراضی خارج از محدوده شهرها

جلد اول

مجموعه رویه قضایی، قوانین توصیفی و تفسیری اراضی منابع طبیعی و حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها، و ملی، دولتی، جنگل‌ها، مراتع، مستحدث، ساحلی، پشت سدها و چشم‌انداز اراضی و وفق آن
(اراضی ماده ۵۵، ماده ۵۶، ماده ۶۴،
ماده ۳۲ اصلاحی جنگل‌ها و مراتع)

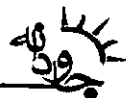
تدوین و تألیف

عباس بشیری - امیر آذربایجانی - فتاح قاسمی فیض آبادی
محمدصادق چاووشی - حسین دانشوری
عیسی شعبانی و مهناز کشتکار (زیارانی) - اسبیه بشیری
اساتید، وکلاء، کارشناسان

به انضمام آرای هیأت‌های عمومی و شعب دیوان عالی کشور، دیوان عدالت اداری دادگاه عالی انتظامی قضات، محاکم حقوقی و جزایی، هیئت نظارت و شورای عالی ثبت، نظریه‌های مشورنی اداره حقوقی قوه قضائیه و نشست‌های قضایی، بخشنامه ثبتی، نظریه کارشناسی رسمی و ...

انتشارات جاودانه

عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	مقررات اراضی خارج از محدوده شهرها/ تدوین و تألیف: عباس بشیری... [و دیگران]
مشخصات نشر	تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	ج۲:
شابک	ج۱: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۴۱-۷ ج۲: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۴۲-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	فیفا
یادداشت	تدوین و تألیف جلد اول: عباس بشیری، امیر آذربایجانی، فتاح قاسمی فیض‌آبادی، محمدصادق چاووشی، حسین دانشوری، عیسی شعبانی، مهناز کشتکار (زیارانی)، انسیه بشیری.
یادداشت	تدوین و تألیف جلد دوم: عباس بشیری، عباس حیدری، محمد جهان تیغ، حسین دانشوری، محمدصادق چاووشی، مهناز کشتکار، عیسی شعبانی (زیارانی)، انسیه بشیری.
مندرجات	ج۱: مجموعه رویه قضایی، قوانین توصیفی و تفسیری اراضی منابع طبیعی و حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها... ج۲: رویه قضایی و قوانین تملک، نقل و انتقال و واگذاری انواع اراضی ملی، دولتی، موات، کشت موقت، ... اصلاحات ارضی - قوانین و مقررات - ایران
موضوع	بشیری، عباس، ۱۳۴۷ -
شناسه افزوده	الف ۱۳۹۲/۵۶/۲۸ KMHT
رده‌بندی کنگره	۳۲۶/۵۵۰۰۴
رده‌بندی دیویی	۳۱۲۸۳۷۶
شماره کتابشناسی ملی	

عنوان کتاب: مقررات اراضی خارج از محدوده شهرها (جلد اول)

مجموعه رویه قضایی، قوانین توصیفی و تفسیری اراضی منابع طبیعی و حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها، و ملی، دولتی، جنگل‌ها، مراتع، مستحدث، ساحلی، پشت سدها و چشم‌انداز اراضی و افق آن

تدوین و تألیف: عباس بشیری، امیر آذربایجانی، فتاح قاسمی فیض‌آبادی، محمدصادق چاووشی، حسین دانشوری، عیسی شعبانی، مهناز کشتکار (زیارانی)، انسیه بشیری

ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۱۰۰۰۰ ریال با جلد نفیس

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۴۱-۷

[http:// www.junglepub.org](http://www.junglepub.org)
[mail:// Info@junglepub.org](mailto:Info@junglepub.org)

تلفن: ۰۶۶۴۸۲۸۳۰-۹-۱۱۵-۶۶۴۸۶۱
۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

«به نام خدا»

تقدیم به:

مادر گل افروز (آسیه) ...

ای نورا!

فرزندم را به کمال برسان!

به شمشیر به قلم!

وقتی مادری بمیرد

قسمتی از فرزندان خود را

با خود به زیر گل خواهد برد!

ما باید مادرانمان را دوست بداریم

(دوستم حسین پناهی)

مادرم؛ با اینکه می‌دانستی بسیار زیاد یکی از پاهایم درد مفرط شیرین دارد احوالم را گرفتی، از عشق و زندگی حرف زدی معلم! چتر آبی زندگی را بی‌تأمل باز کن. در زلال چشمان تو ثبت دبی شدم، با درد وافر، دل، کتابت را یادگار روی تاقچه روز و شب گذاشتم. بدان! می‌توانی هستی را نوربازی و کاوش و تلاش کنی. در راه آدمیت قدمی مستحکم آهسته بردار، کلام بین ما زنده و وزن داشت، حضورمان را باران خیس می‌کرد نامعادله‌ها پکرت نکنند در پرواز به ۴ جهت خدا نماز گذارده بودی و معلم کلاس طبخ کلام و نان، توتم تو، قلم، شهادت شجرت سهراب سپهری) و گفתי چگالی رابطه ما روی تن آسمان نوشته بود (دوست بخند، نیایش است) و طهار نمودی جنگل دست سبز خداست، پاس بداریمش.

با ارادت

عباس بشیری

www.vakilbashiri.com

فهرست مطالب

مقدمه.....

۱..... فصل اول

مراقبت و حفاظت از جنگل‌ها، اراضی ساحلی، خالصجات دولتی، جلوگیری از قاچاق چوب، حق غلفچر، سدهای لار و لتیان، جنگل، مراتع، بونه‌کویری، اراضی جنگلی، توده جنگلی، باغ در مناطق جنگلی، طرح جنگلدار، سری شماره چکش و علامت‌گذاری درخت. چرانیدن دام، انتقال پروانه چرا، استفاده از مراتع در محدوده دهات، چوب‌تولی، تهیه زغال و هیزم، بهره‌برداری ماده ۳ قانون حفاظت، فرآورده‌های فرعی جنگلی و مرتع، وظایف و اختیارات رئیس سازمان، اراضی ماده ۳۴ صلاحی، جرائم و مجازات‌های جنگل، تعلیف غیر مجاز و واگذاری حق استفاده از پروانه چرا، تصرف منابع ملی، اراضی ماده ۶۴ قانون حفاظت، اراضی زیر سدها، بهره‌برداری از معادن در منابع ملی، حقوق معترضین اراضی بیابانی و کویری، تصرف عدوانی مراتع، صیانت از جنگل‌های شمالی، افزایش میزان جرائم منابع طبیعی، اصلاح ماده ۳۳، نحوه نظارت بر طرح‌های جهاد کشاورزی و غیر کشاورزی اصلاح ماده ۳۳، فرم اظهارنظر عوامل نظارتی شیوه‌نامه ماده ۳۲ قانون اصلاح، آیین‌نامه تریابی قانون اصلاح ماده ۳۳ رسیدگی شعبات ویژه منابع طبیعی - قانون افزایش بهره‌وری کشاورزی تبصره یک ماده ۹ مرجع پذیرش اعتراض مردم در شعبات ویژه ۳۷

- از قانون مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹ با کلیه اصلاحات ۳۸

- از قانون ثبت مصوب ۱۳۱۷/۷/۱۰ ۳۸

- قانون راجع به جنگل‌ها مصوب ۱۷ دی‌ماه ۱۳۲۱ ۳۹

- آیین‌نامه قانون راجع به جنگل‌ها مصوب ۱۳۲۲/۱/۸ ۴۲

- از قانون متمم بودجه سال ۱۳۲۱ کل کشور ۵۳

تصویب‌نامه راجع به اراضی ساحلی سال ۱۳۲۴ ۵۴

تصویب‌نامه مصوب ۱۳۲۴ هیأت وزیران در خصوص ممنوعیت صدور زغال ۵۴

- ۸- مصوبه مورخ ۱۳۲۵ هیأت وزیران راجع به گذاردن خالصجات دولتی در اختیار کشاورزان ۵۵
- ۹- مصوبه مورخ ۱۳۲۵ هیأت وزیران در خصوص عوارض زغال ۵۸
- ۱۰- مصوبه مورخ ۱۳۲۵ هیأت وزیران در خصوص پروانه حمل زغال ۵۸
- ۱۱- مصوبه مورخ ۱۳۲۵ هیأت وزیران در خصوص اخذ عوارض محصولات فرعی جنگل و مراتع ۵۹
- ۱۲- مصوبه مورخ ۱۳۲۵ هیأت وزیران در خصوص صدور پروانه قطع چوب ۵۹
- ۱۳- مصوبه مورخ ۱۳۲۶ هیأت وزیران در خصوص حمل زغال (در شمال کشور) ۶۰
- ۱۴- مصوبه هیأت وزیران در خصوص جواز قطع چوب ۶۰
- ۱۵- مصوبه مورخ ۱۳۲۶/۱۱/۵ هیأت وزیران در خصوص قطع چوب پوسیده ۶۰
- ۱۶- مصوبه مورخ ۱۳۲۶ هیأت وزیران در خصوص حمل زغال (ایستگاه‌های راه‌آهن جنوب کشور) ۶۰
- ۱۷- از قانون تأسیس نگاه خالصجات کشور مصوب مورخ ۱۳۲۷ ۶۱
- ۱۸- تبصره ۳۳ از قانون بودجه سال ۱۳۲۸ در مورد عوارض صدور چوب‌آلات جنگلی ۶۲
- ۱۹- از تصمیم قانونی دائر به اجرای موقت آیین‌نامه مصوب کمیسیون اصلاح تصویب‌نامه ۶۳
- داخلی ۶۳
- ۲۰- مصوبه مورخ ۱۳۲۸/۱۱/۲۶ هیأت وزیران در خصوص وظایف اداره کل جنگل‌ها ۶۳
- ۲۱- لایحه قانونی راجع به قطع درخت و صدور چوب گردو و دریافت عوارض از چوب‌های ۶۵
- صادراتی مورخ ۱۳۳۱/۱۰/۱۵ ۶۵
- ۲۲- مصوبه مورخ ۱۳۳۲/۸/۱۳ هیأت وزیران در خصوص طرز تفتیش و جلوگیری از قاچاق ۶۶
- چوب ۶۶
- ۲۳- مصوبه مورخ ۱۳۳۳ هیأت وزیران در خصوص اصلاح آیین‌نامه قانون جنگل‌ها ۶۷
- ۲۴- آیین‌نامه تعیین واحد و مشخصات واحد قاچاق چوب و تسهیم وجوه حاصله از کشف ۶۸
- قاچاق چوب مصوب ۱۳۳۴ وزارت دارایی ۶۸
- ۲۵- از قانون معافیت ادارات دولتی از پرداخت حق الثبت و نیم عشر اجرایی مصوب ۱۳۳۴ ۶۸
- ۲۶- از لایحه قانون فروش خالصجات مصوب ۱۳۳۴ در خصوص منع فروش مراتع و جنگل‌ها ۶۸
- طبیعی ۶۸
- ۲۷- از قانون اصلاح امور اجتماعی و عمرانی دهات مصوب ۱۳۳۵/۵/۶ در مورد اخذ حق علفچر ۶۸
- ۲۸- از قانون متمم بودجه سال ۱۳۳۷ کل کشور در مورد عوارض محصولات جنگلی ۶۸
- ۲۹- قانون راجع به اصلاح سدهای لار و لتیان مصوب ۱۳۳۸/۱۲/۲۸ ۶۸
- ۳۰- قانون لایحه قانونی جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۳۸/۶/۸ ۶۸
- ۳۱- تصویب‌نامه در مورد اختیارات رئیس سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور ۶۸

۳۲- آیین‌نامه قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۳۹/۱۰/۳	۸۴
۳۳- مصوبه مورخ ۱۳۳۹ هیأت وزیران در مورد نرخ وصول حق علف‌چر	۹۸
۳۴- از قانون اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶	۹۹
۳۵- مصوبه شماره ۲۸۱۶- ۴۱/۲/۱۵ هیأت وزیران در مورد خودداری از دریافت بقایای حق علف‌چر	۱۰۱
۳۶- تصویب‌نامه راجع به اصلاح قانون جنگل‌ها و مراتع کشور در مورد تهیه زغال	۱۰۱
۳۷- از تصویب‌نامه ۱۳۴۱/۹/۲۶ هیأت وزیران در اجرای ماده ۳۵ قانون اصلاحات ارضی	۱۰۲
۳۸- از تصویب‌نامه شماره ۸۹۵۲ / ۴۱/۱۰/۱۶ هیأت وزیران در مورد حمل و خارج نمودن مقطوعات جنگلی	۱۰۲
۳۹- قانون ملی کردن جنگل‌های کشور (مصوب ۱۳۴۱/۱۰/۲۷ هیأت وزیران)	۱۰۳
۴۰- آیین‌نامه اجرایی قانونی ملی شدن جنگل‌ها (مصوب ۱۳۴۲/۶/۶ هیأت وزیران)	۱۰۷
۴۱- تصویب‌نامه چرانیدن دام در منابع طبیعی مذکور در ماده ۱ قانون ملی شدن جنگل‌ها تاریخ تصویب ۱۳۴۲/۷/۱۰	۱۱۸
۴۲- از قانون بودجه اصلاحی سال ۱۳۴۳ کل کشور مصوب ۱۳۴۳/۳/۵	۱۲۱
۴۳- از قانون بودجه سال ۱۳۴۴ کل کشور مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۲۶	۱۲۱
۴۴- لایحه مربوط به اجازه استفاده اداره دواب ارتش از مراتع سازمان جنگلبانی بدون پرداخت حق علف‌چر (که در تاریخ ۴۴/۳/۱۰ به تصویب رسیده)	۱۲۱
۴۵- از آیین‌نامه اصلاحات ارضی مصوب ۱ مرداد ۱۳۴۳	۱۲۲
۴۶- قانون مربوط به تهیه چوب تونلی به وسیله سازمان جنگلبانی ایران جهت تأمین مصارف عمومی ضروری معادن متعلق به دولت مصوب ۱۳۴۳/۲/۲۴	۱۲۴
۴۷- قانون مربوط به صدور اجازه تهیه زغال و هیزم بدون رعایت مقررات بند ۱ تبصره ماده چهار قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۴۳/۳/۲۷	۱۲۴
۴۸- قانون مربوط به صرفنظر کردن بقایای حق علف‌چر سال ۱۳۴۰ و حق علف‌چر بهاره سمی از مراتع دولتی (مصوب ۱۳۴۳/۳/۵)	۱۲۵
۴۹- قانون مربوط به صدور اجازه تهیه زغال و هیزم بدون رعایت مقررات بند ۱ تبصره ماده چهار قانون جنگل‌ها و مراتع کشور تاریخ تصویب ۴۳/۰۳/۲۷	۱۲۵
۵۰- لایحه مربوط به اجازه استفاده اداره دواب ارتش از مراتع سازمان جنگلبانی بدون پرداخت حق علف‌چر که رد آن در تاریخ ۱۳۴۴/۳/۱۰ به تصویب رسیده تاریخ تصویب ۴۴/۰۱/۲۶	۱۲۶

- ۵۱- منتفی بودن لایحه مربوط به حفاظت بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۵/۱۰/۲۶ تاریخ تصویب ۴۴/۰۲/۲۸ ۱۲۷
- ۵۲- قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع با اصلاحات بعدی (مصوب ۱۳۴۶/۵/۳۰) ۱۳۵
مجلس سنا)
- ۵۳- اصلاحیه آیین‌نامه اجرایی قاچاق موضوع ماده ۲۸ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۴۶/۱۲/۶ هیأت وزیران) ۱۸۰
- ۵۴- قانون تشکیل وزارت منابع طبیعی (مصوب ۱۳۴۶/۹/۲۷) ۱۸۲
- ۵۵- قانون وظایف وزارت کشاورزی مصوب ۱۳۴۷/۱/۲۷ ۱۸۴
- ۵۶- از تصویب‌نامه راجع به سازمان و وظایف وزارت کشاورزی و دستگاه‌های وابسته به آن مورخ ۴۵/۱/۱۷ هیأت وزیران ۱۸۶
- ۵۷- هیأت وزیران در جلسه مورخ ۴۰/۱۰/۲۷ بنا به پیشنهاد شماره ۲۵۵۰۶ مورخ ۴۰/۱/۱۷ وزارت کشاورزی تصویب نمودند که تصویب‌نامه شماره ۱۴۶۳۸ - ۴۰/۶/۱۳ به شرح زیر اصلاح گردد (شورای عالی جنگل) ۱۹۰
- ۵۸- قانون تأسیس شرکت‌های بهره‌برداری از اراضی زیر سدها (مصوب ۱۳۴۷/۲/۳۰) ۱۹۵
- ۵۹- از قانون تقسیم و فروش املاک مورد آجاره به زارعین مستأجر (مصوب ۱۳۴۷/۱۰/۲۳) ۱۹۶
- ۶۰- مصوب ضوابط و شرایط چرای دام ۴۷/۶/۹-۹۸۲۱ /ج/۱۰۶۰۶/۶ ۱۹۶
- ۶۱- آیین‌نامه اجرایی ماده ۴۴ مکرر قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۲ - کمیسیون‌های مربوط مجلس سنا) ۱۹۸
- ۶۲- آیین‌نامه اجرای تبصره ۴ ماده قانون اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۴۹ (مصوب ۱۳۴۹ وزارت اقتصاد، دارایی و منابع طبیعی) ۱۹۹
- ۶۳- دستورالعمل نحوه تشخیص و اجرای قانون ملی شدن (مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۲۱) ۲۰۰
- ۶۴- قانون تشکیل مؤسسه تحقیقات منابع طبیعی (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۸) ۲۰۱
- ۶۵- اساسنامه مؤسسه تحقیقات منابع طبیعی (مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۲ کمیسیون‌های منابع طبیعی استخدام و دارایی مجلسین) ۲۰۲
- ۶۶- قانون انتقال باقیمانده اراضی مرتع ملی شده چیتگر به سازمان مسکن (مصوب ۱۳۴۹/۴/۷) ۲۰۴
- ۶۷- قانون صندوق عمران مراتع (مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۱۶) ۲۰۵
- ۶۸- آیین‌نامه اجرای تبصره ۴ ماده ۳ قانون اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۴۹ وزارت اقتصاد، دارایی و منابع طبیعی) ۲۰۸

۶۹- قانون تمدید مهلت‌های مقرر در ماده ۴۰ آیین‌نامه اصلاحات ارضی و ماده سوم قانون راجع به الحاق هشت ماده به آیین‌نامه اصلاحات ارضی (مصوب ۱۳۴۹/۹/۱۸).....	۲۰۹
۷۰- آیین‌نامه اجرایی ماده ۴۴ مکرر قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۷ و ۱۳۴۹/۹/۲۲) کمیسیون‌های مربوطه مجلس سنا.....	۲۱۰
۷۱- آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۵ آیین‌نامه اصلاحات ارضی (مصوب ۱۳۴۹ کمیسیون خاص مشترک مجلسین سنا و شورای ملی).....	۲۱۱
۷۲- قانون بخشودگی کلیه مطالبات دولت بابت حق مرتع و جرایم چرای دام (مصوب ۱۳۴۹/۴/۷).....	۲۱۳
۷۳- قانون تجدید تشکیلات و تعیین وظایف سازمان‌های وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و انحلال وزارت منابع طبیعی (مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۱۲).....	۲۱۳
۷۴- قانون انتقال گارد جنگل و منابع طبیعی و گردان مأمور حفاظت شرکت ملی نفت ایران از وزارت جنگ به ژاندارمری کل کشور (مصوب ۱۳۵۰/۳/۳).....	۲۲۲
۷۵- آیین‌نامه عمران و آبادی املاک منسوب‌المنفعه و اراضی بایر.....	۲۲۳
۷- شرایط و ضوابط عمران و آبادی املاک منسوب‌المنفعه و اراضی بایر.....	۲۲۷
۷- کنوانسیون مربوط به تالاب‌های مهم بین‌المللی به ویژه تالاب‌های زیستگاه پرندگان آبی (۱۲) (تیر ۱۹۷۲ میلادی رامسر) (تات با ت) قانون عضویت ایران در کنوانسیون مذکور (مصوب ۵۲/۱۲/۲ و اصلاحیه ۶۴/۳/۱۴).....	۲۲۹
۷- قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درخت (مصوب ۱۳۵۲/۵/۱).....	۲۲۹
۷- قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوب ۲۸ خرداد ۱۳۵۳ و اصلاحیه ۱۳۷۱/۸/۱).....	۲۳۳
۸- قانون عضویت در اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (پ آتا) (مصوب ۱۳۵۳/۱۲ و ۱۳۷۰/۹/۳).....	۲۳۹
۱۳- قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۶ تیر ۱۳۳۹ با اصلاحیه‌های بعدی.....	۲۳۹
۱۳- آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوب ۱۳۵۴/۱۲/۳ هیأت وزیران و حیه آن).....	۲۴۵
۱۳- قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۲۹ تیر ماه ۱۳۵۴.....	۲۴۸

- ۸۴- از اساسنامه سازمان زمین مصوب ۱۳۵۴/۴/۳ (مصوب ۱۳۵۴/۴/۳ کمیسیون‌های پارلمانی مجلسین) ۲۵۴
- ۸۵- آیین‌نامه اجرای مواد ۳۱ و ۳۴ و ۳۷ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها (مصوب ۱۳۵۵/۳/۳۱ هیأت وزیران) ۲۵۶
- ۸۶- ضوابط واگذاری اراضی ملی شده به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مؤسسات عام‌المنفعه (مصوب ۱۳۵۵/۳/۳۱) ۲۶۲
- ۸۷- قانون موافقت‌نامه تأسیس مرکز بین‌المللی تحقیقات کشاورزی در مناطق خشک بین دولت ایران و مرکز بین‌المللی تحقیقات برای توسعه (مصوب ۱۳۵۶/۶/۶) ۲۶۳
- ۸۸- تصویب‌نامه راجع به اجاره دریافت هزینه خدمات به سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۵۶/۹/۲۰ هیأت وزیران) ۲۶۳
- ۸۹- لایحه قانونی جلوگیری از هرگونه تجاوز و تصرف عدوانی و غصب و مزاحمت و ممانعت از حق نسبت به املاک مزروعی - باغات و قلمستان‌ها منابع آب همچنین تأسیسات کشاورزی دامداری کشت و صنعت و جنگل‌ها و اراضی ملی شده و ملی واقع در داخل یا خارج محدوده شهرها روستاها ۲۶۴
- ۹۰- لایحه قانونی در مورد الحاق یک تبصره به ماده ۳۷ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها ۲۶۶
- ۹۱- لایحه قانونی اضافه نمودن یک تبصره به ماده ۳۸ آیین‌نامه اصلاحات ارضی مصوب ۴۳/۵/۳ کمیسیون خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۵۸/۹/۱۲ ۲۶۶
- ۹۲- لایحه قانونی انحلال شرکت سهامی خدمات جنگل‌ها و مراتع ۵۸/۱۱/۲۷ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران ۲۶۷
- ۹۳- اصولی از قانون اساسی درخصوص منابع طبیعی (جنگل و مرتع) اصل چهل و پنجم ۲۶۷
- ۹۴- لایحه قانونی مالکیت و بهره‌برداری از اراضی واقع در آبشار سد دز و الغاء قراردادده کشت و صنعت مصوب ۵۸/۷/۱ ۲۶۸
- ۹۵- لایحه قانونی مربوط به تغییر مأمور اجرای ماده ۱۵ مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب فروردین ماه ۱۳۴۸ تاریخ تصویب ۵۸/۰۷/۲۷ ۲۶۸
- ۹۶- قانون لایحه قانونی مربوط به تعیین مدیر یا مدیران موقت برای سرپرستی واحده تولیدی و صنعتی و تجاری و کشاورزی و خدماتی اعم از بخش عمومی و خصوصی (مصوب ۱۳۵۸/۳/۲۴) ۲۶۸

۹۷- لایحه قانونی راجع به رفع مشکلات صنایع چوب کشور (مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۵ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران).....	۲۷۳
۹۸- اجرای ماده ۱۵ مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۸ از تاریخ تصویب ماده واحده لایحه قانونی مصوب مهر ماه تاریخ تصویب ۶۶/۰۲/۱۰.....	۲۷۴
۹۹- تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۳۶۷/۶/۲۲ مجلس شورای اسلامی).....	۲۷۷
۱۰۰- آیین‌نامه اجرائی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۶۷/۶/۲۲.....	۳۰۰
۱۰۱- قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور (مصوب ۱۳۷۱/۷/۵ مجلس شورای اسلامی).....	۳۰۹
۱۰۲- اصلاح آیین‌نامه اجرائی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۶ هیأت وزیران).....	۳۱۰
۱۰۳- آیین‌نامه اجرائی ماده ۱ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور (مصوب ۱۳۷۱/۱۲/۱۶ هیأت وزیران).....	۳۱۲
۱۰۴- آیین‌نامه اجرائی ماده ۲ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور (مصوب ۱۳۷۱/۱۲/۱۶ هیأت وزیران).....	۳۱۳
۱۰۵- مصوبه قانونی تشخیص مصلحت نظام درخصوص اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن (مصوب ۱۳۷۳/۷/۷).....	۳۱۶
۱۰۶- آیین‌نامه اجرائی قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن (مصوب ۱۳۷۴/۷/۲ هیأت وزیران).....	۳۱۸
۱۰۷- آیین‌نامه اجرائی تبصره (۵) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۷۵/۹/۱۴ هیأت وزیران).....	۳۲۷
۱۰۸- از قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) ۱۳۷۵.....	۳۳۰
۱۰۹- سیاست‌های دولت در مورد صیانت از جنگل‌های شمال کشور (مصوب ۱۳۸۰/۴/۲۴ هیأت وزیران).....	۳۴۱
۱۱۰- قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای مسکن به شرکت‌های دولتی مسکن و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی (مصوب ۱۳۸۱/۵/۶).....	۳۴۲
۱۱۱- برنامه جامع صیانت از جنگل‌های شمال کشور (حفظ، نگهداری و توسعه جنگل‌های شمال) (مصوب ۱۳۸۲/۶/۵ هیأت وزیران).....	۳۴۴

۱۱۲- تصویب‌نامه در مورد برگزاری همایش بین‌المللی راش توسط مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع تاریخ تصویب ۸۲/۰۴/۱۵.....	۳۵۲
۱۱۳- تصویب‌نامه راجع به افزایش میزان جرائم مندرج در مواد (۴۲)، (۴۳)، (۴۴)، (۴۶) و (۵۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع تاریخ تصویب ۸۲/۷/۲۳.....	۳۵۳
۱۱۴- اصلاح تبصره (ه) ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع تاریخ تصویب ۸۲/۰۷/۲۷.....	۳۵۵
۱۱۵- قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع تاریخ تصویب ۸۶/۰۴/۰۹.....	۳۵۵
۱۱۶- رئیس‌جمهور قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور را ابلاغ کرد.....	۳۷۵
۱۱۷- آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۸۷/۱/۲۵.....	۳۷۶
۱۱۸- آیین‌نامه اجرای قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی حفاظت و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع کشور (۱۳۸۸/۲/۱۹).....	۳۹۲
۱۱۹- دستورالعمل نحوه نظارت بر اجرای طرح‌های کشاورزی و غیرکشاورزی قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور.....	۳۹۳
۱۲۰- (فرم اظهارنظر عوامل نظارتی) صورتجلسه بازدید از طرح‌های غیرکشاورزی.....	۳۹۹
۱۲۱- شیوه‌نامه ماده ۱۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده ۳۳ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور موضوع مصوبه ۱۳۸۴/۲/۲۸ ک مورخ ۸۷/۲/۵.....	۴۰۹
۱۲۲- تفسیر شماره ۵۴۰۹۴/۰۱۰۱ مورخ ۸۶/۱۲/۱۹ رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص تبصره ۲ ماده واحده قانون اصلاح ماده ۳۳ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۸۶/۴/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۴۲۱
۱۲۳- رفع ایرادات آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده ۳۳ اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع.....	۴۲۲
۱۲۴- قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۱۳۸۹/۵/۲۴.....	۴۲۲

فصل دوم

حفظ کاربری و بهره‌برداری اراضی زراعی و باغ‌ها، حفظ نباتات، گسترش قطب‌های کشاورزی آزمایشگاه تشخیص آفات، تبدیل کشت زراعی به باغ در اراضی شیب‌دار، خرید اراضی

مستحدثات و اعیانی ماشین‌آلات، قنوات، انتقال صنایع آلوده تهران، دامداری‌ها، مرغداری‌ها، ضوابط تغییر کاربری برای سکونت شخصی، دستورالعمل نحوه و چگونگی دریافت تقاضا، تشکیل پرونده، نحوه تقویم و ارزیابی اراضی زراعی و باغ‌ها، تعیین مصادیق تغییر کاربری غیر مجاز - فرم تشخیص اراضی زراعی و باغ‌ها درخواست تغییر کاربری مجوز تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مشمول عوارض و معاف از عوارض، طرح‌های خدمات عمومی، جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی و ایجاد قطعات مناسب فنی و اقتصادی حد فنی و اقتصادی اراضی زراعی و باغ با تمام فرم‌های مکاتبات.....	۴۴۱
۱- تصویب‌نامه درخصوص تعیین وزارت جهاد کشاورزی در مسائل دامی و گیاهی و سازمان حفاظت محیط زیست در مسائل انسانی به عنوان مرجع ملی کنوانسیون رتردام (PIC) مصوب ۱۳۸۳/۷/۲۶.....	۴۴۲
۲- قانون مربوط به اجازه عضویت ایران در سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد مصوب ۱۳۳۶/۳/۲۶.....	۴۴۲
۳- قانون راجع به اجازه تأسیس کارخانه تهیه و ساخت سموم مربوط به دفع آفات نباتی مصوب ۱۳۴۳/۳/۴.....	۴۴۲
۴- قانون سازمان حفظ نباتات مصوب ۱۳۴۶/۲/۱۲.....	۴۴۳
۵- آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۴۶/۱۰/۴ هیأت وزیران.....	۴۴۸
۶- قانون اجازه عضویت ایران در کمیته مشورتی بین‌المللی پنبه مصوب ۱۳۴۸/۲/۲۱.....	۴۶۱
۷- قانون الحاق دولت ایران به کنوانسیون بین‌المللی حفظ نباتات مصوب ۱۳۵۱/۴/۷.....	۴۶۱
۸- قانون گسترش کشاورزی در قطب‌های کشاورزی مصوب ۱۳۵۴/۳/۵.....	۴۶۲
۹- قانون لایحه قانونی اصلاح بعضی از مواد قانون گسترش کشاورزی در قطب‌های کشاورزی مصوب ۱۳۵۸/۹/۱۷.....	۴۷۳
۱۰- آیین‌نامه اجرایی قانون گسترش کشاورزی در قطب‌های کشاورزی مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۴.....	۴۷۴
۱۱- قانون لایحه قانونی اجازه خروج دولت جمهوری اسلامی ایران از عضویت انستیتوی بین‌المللی پنبه (مصوب ۱۳۵۸/۷/۱).....	۴۸۲
۱۲- قانون تأسیس شرکت سهامی خاص توسعه نیشکر و صنایع جانبی آن (مصوب ۱۳۶۹/۴/۱ مجلس شورای اسلامی).....	۴۸۲

- ۱۳- قانون لایحه قانونی اجازه خروج دولت جمهوری اسلامی ایران از کنوانسیون تأسیس سازمان حفظ نباتات مدیریتانه‌ای و اروپایی مصوب ۱۳۵۸/۹/۱۰ ۴۸۳
- ۱۴- قانون اجازه تأسیس آزمایشگاه‌های تجزیه خاک و گیاه و آزمایشگاه تشخیص آفات و بیماری‌های گیاهی توسط بخش تعاونی و خصوصی مصوب ۱۳۷۱/۶/۱ مجلس شورای اسلامی ۴۸۳
- ۱۵- آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس آزمایشگاه‌های تجزیه خاک و گیاه و آزمایشگاه‌های تشخیص آفات و بیماری‌های گیاهی توسط بخش تعاونی و خصوصی مصوب ۱۳۷۳ هیأت وزیران ۴۸۴
- ۱۶- تصویب‌نامه راجع به طرح تبدیل کشت زراعی به باغ در اراضی شیبدار استان گلستان با همکاری سازمان‌های ذی‌ربط مصوب ۱۳۸۲/۴/۱۵ هیأت وزیران ۴۸۸
- ۱۷- قانون ثبت ارقام گیاه و کنترل و گواهی بذر و نهال (مصوب ۱۳۸۲/۴/۲۹ مجلس شورای اسلامی) ۴۸۹
- ۱۸- قانون تعاونی نمودن تولید و یکپارچه شدن اراضی در حوزه عمل شرکت‌های تعاونی روستایی تقدیم مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۴ ۴۹۳
- ۱۹- آیین‌نامه اجرایی قانون تعاونی نمودن تولید و یکپارچه شدن اراضی در حوزه عمل شرکت‌های تعاونی روستایی ۴۹۶
- ۲۰- قانون راجع به ضوابط مربوط به خرید اراضی و مستحدثات و اعیانی و ماشین‌آلات قنوات چاه‌های آب و وسایل آبیاری واقع در داخل حوزه عمل شرکت‌های سهامی زراعی و شرکت‌های تعاونی تولید روستایی که در تاریخ تشکیل شرکت در مالکیت سهامداران نمی‌باشد مصوب ۱۳۵۲/۸/۸ ۵۰۲
- ۲۱- تصویب‌نامه راجع به تعیین حریم راه‌های روستایی مصوب ۱۳۶۹/۲/۱۹ هیأت وزیران ۵۰۸
- ۲۲- تصویب‌نامه راجع به انتقال صنایع آلوده کننده و مزاحم محیط زیست شهر تهران (تهران بزرگ) و دامداری‌ها و مرغداری‌های داخل محدوده شهر تهران (تهران بزرگ) به خارج محدوده شهر مصوب ۱۳۶۹/۳/۱۳ هیأت وزیران ۵۰۹
- ۲۳- قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی مصوب ۱۳۷۰/۵/۹ مجلس شورای اسلامی ۵۱۰
- ۲۴- آیین‌نامه حریم مخازن، تأسیسات آبی، کانال‌های عمومی آبرسانی، آبیاری زه‌کشی مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران ۵۱۲

۲۵- آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی مصوب ۱۳۷۲/۲/۱۲ هیأت وزیران.....	۵۱۴
۲۶- قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها (مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱) و اصلاحیه بعدی آن مصوب ۱۳۸۵/۸/۱.....	۵۱۸
۲۷- آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها تصویب‌نامه شماره ۵۹۸۷۹/ت/۳۷۱۱۰ هـ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۹ هیأت محترم وزیران.....	۵۵۱
۲۸- دستورالعمل تعیین مصادیق و ضوابط موضوع تبصره ۴ الحاقی به ماده ۱ و تبصره ۱ اصلاحی ماده ۲ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها (موضوع ماده ۱۰ تصویب‌نامه شماره ۵۹۸۷۹/ت/۳۷۱۱۰ هـ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۹ هیأت محترم وزیران.....	۵۵۷
۲۹- دستورالعمل نحوه و چگونگی دریافت تقاضا، تشکیل و تکمیل پرونده بررسی کارشناسی طرح درخواست و کمیسیون تبصره ۱ ماده ۱ نگهداری سوابق و مصوبات و ابلاغ تصمیمات کمیسیون و کمیسیون تقویم موضوع تبصره ۲ ماده ۳ مصوبه شماره ۵۹۸۷۹/ت/۳۷۱۱۰ هـ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۹ هیأت محترم وزیران.....	۵۶۱
۳۰- ضوابط تشخیص اراضی زراعی و باغ‌ها در خارج از محدوده شهرها شهرک‌ها و طرح‌های هادی روستا شماره ۲۰/۳۹۷۸۰ مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۹.....	۵۶۵
۳۱- دستورالعمل نحوه تقویم و ارزیابی زراعی و باغ‌ها موضوع تبصره (۳) الحاقی ماده (۲) صلاحی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها (موضوع ماده ۸ تصویب‌نامه شماره ۵۹۸۷۹/ت/۳۷۱۱۰ هـ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۹ هیأت محترم وزیران).....	۵۶۷
۳۲- دستورالعمل تعیین مصادیق تغییر کاربری غیر مجاز موضوع ماده ۱ قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۸۵/۸/۱ (موضوع ماده ۱۱ تصویب‌نامه شماره ۵۹۸۷۹/ت/۳۷۱۱۰ هـ مورخ ۱۳۸۶/۴/۱۹ هیأت وزیران).....	۵۶۹
۳۱- ارسال فرم‌ها و نحوه اقدام در ارتباط با پذیرش تقاضای متقاضیان اجرای فعالیت‌های تبصره الحاقی به ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۸۵/۸/۱.....	۵۷۱
۳۲- درخواست اجرای فعالیت تبصره ۴ ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها.....	۵۷۳
۳۳- فرم تشخیص اراضی زراعی و باغ‌های موضوع قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها.....	۵۷۴
۳۴- درخواست اعلام نظر.....	۵۷۶
۳۵- ارسال مدارک خانم / آقای / شرکت / اداره ...	۵۷۶
۳۶- اعلام نظر تشخیص غیر زراعی و باغی اراضی.....	۵۷۷

- ۳۹- درخواست اعلام نظر ۵۷۸
- ۴۰- موافقتنامه اجرای فعالیت تبصره ۴ ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۷۸
- ۴۱- مخالفت با اجرای فعالیت موضوع تبصره ۴ ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۷۹
- ۴۲- نوع سند: تعهدنامه موضوع دستورالعمل ماده ۱۰ آییننامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها (ابلاغیه شماره ۰۲۰/۲۸۲۰۲ مورخ ۸۶/۸/۸ وزیر محترم جهاد کشاورزی) ۵۸۰
- ۴۳- فرمهای مورد عمل دبیرخانه کمیسیون تبصره یک ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها (موضوع ابلاغیههای شماره ۰۲۰/۲۸۲۰۰ مورخ ۸۶/۸/۸ و ۰۲۰/۳۰۵۲۳ مورخ ۸۶/۸/۲۶ وزارت) ۵۸۱
- ۴۴- دبیرخانه کمیسیون تبصره ۱ ماده ۱ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها استان ۵۸۲
- مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان موضوع: درخواست تغییر کاربری ۵۸۲
- ۴۵- فرم تشخیص اراضی زراعی و باغهای قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۸۲
- ۴۶- ارسال مدارک خانم/آقای/شرکت/اداره ۵۸۵
- ۴۷- اعلام نظر تشخیص غیر زراعی و باغی اراضی ۵۸۶
- ۴۸- فرم خلاصه پرونده متقاضیان تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها برای طرح در کمیسیون تبصره یک ماده یک موضوع: خلاصه پرونده خانم/آقای/شرکت/اداره ۵۸۶
- ۴۹- صورتجلسه کمیسیون تبصره یک ماده یک قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۸۷
- استان موضوع: رسیدگی به درخواست خانم/آقای/شرکت/اداره ۵۸۷
- ۵۰- تقویم اراضی ماده ۲ قانون ۵۸۹
- ۵۱- صورتجلسه کمیسیون تقویم اراضی موضوع ماده ۲ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها موضوع: درخواست خانم/آقای/شرکت/اداره ۵۸۹
- ۵۲- واریز وجه عوارض ماده ۲ قانون فقط کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۹۰
- ۵۳- مجوز تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها مشمول عوارض ماده ۲ قانون ۵۹۱
- ۵۴- مجوز تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها معاف از عوارض قانونی ۵۹۲
- ۵۵- اعلام مخالفت با تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۹۳
- ۵۶- بند (ز) ماده یک آییننامه اجرای قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۹۴
- ۵۷- الحاق یک تبصره به بند «ز» اصلاحی ماده یک آییننامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها ۵۹۴

۵۸- پیوست.....	۵۹۶
۵۹- الحاق ردیف‌های (۳۲) الی (۳۴) به جدول پیوست طرح‌های خدمات عمومی.....	۵۹۷
۶۰- قانون جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی و ایجاد قطعات مناسب فنی، اقتصادی (مصوب ۱۳۸۵/۱۱/۲۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام).....	۵۹۷
۶۱- آیین‌نامه اجرایی قانون جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی و ایجاد قطعات مناسب فنی و اقتصادی مصوب ۱۳۸۵.....	۵۹۹
۶۲- حد فنی اقتصادی اراضی زراعی و باغی به تفکیک استان و آبی و دیم برحسب هکتار.....	۶۰۴
۶۳- حد فنی و اقتصادی اراضی و باغی در قالب نظام‌های بهره‌برداری به تفکیک استان (برحسب هکتار).....	۶۰۵
۶۴- وزارت جهاد کشاورزی.....	۶۰۷
۶۵- سند چشم‌انداز زیربخش امور اراضی کشور.....	۶۰۷
۶۶- نظام‌نامه نظارتی.....	۶۲۳
۶۷- دستورالعمل واگذاری فرآیند اجرایی شناسایی تغییر کاربری غیرمجاز اراضی زراعی و باغ‌ها و نظارت بر مجوزها و موافقت‌نامه‌های صادره موضوع قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها (مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱) و اصلاحیه بعدی آن.....	۶۳۰
۶۸- فرم شماره ۱ (فهرست مشخصات طرح‌های دارای مجوز کمیسیون تبصره ۱) و موافقت‌نامه تبصره (۴) الحاقی به ماده (۱) قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها).....	۶۴۰
۶۹- فرم شماره ۲ (دستور توقف عملیات تغییر کاربری غیرمجاز).....	۶۴۱
۷۰- فرم شماره ۳ (گزارش تغییر کاربری غیرمجاز).....	۶۴۲
۷۱- فرم شماره ۴ (فرم نظارت بر طرح‌های موضوع تبصره (۱) ماده (۱) قانون حفظ کاربری اراضی و باغ‌ها).....	۶۴۳
۷۲- فرم شماره ۵ (فرم نظارت بر طرح‌های موضوع تبصره (۴) الحاقی به ماده (۱) قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها).....	۶۴۴
۷۳- قرارداد واگذاری امور مربوط به شناسایی متخلفین تغییر کاربری غیرمجاز اراضی زراعی و باغ‌ها.....	۶۴۵
تابع و مآخذ.....	۶۴۹

مقدمه

با همراهی عزیزان و مشاوران جهاد کشاورزی با یادی از مرحوم فلاح کهن استاد اراضی و بخصوص جناب آقای مجید قاسمی فیض آبادی مشاور وزیر و مدیران کل قبلی حقوقی وزرات جهاد و کشاورزی آقایان عباس حیدری و علام رضا معتمدی،فتاح قاسمی فیض آبادی دانشجوی دکتری جنگل و مرتع سرکار خانم مینا احمدی مهندس منابع طبیعی که تجارب فراوان در زمینه تدوین مقررات اراضی دارند بر آن شدیم کار به خودشان تقدیم گردد.

شناسایی پیشینه قوانین و مقررات مربوط به حفظ، احیاء، اصلاح و بهره‌برداری از جنگل و مرتع، برای درک روابط حقوقی حاکم بر این موضوع ضروری است. بدون در نظر گرفتن سیر قانونگذاری و تطورات آن در فراز نشیب زمان و نگرش صحیح به اوضاع و احوال اجتماعی، اقتصادی فرهنگی ... مقاطع مختلف تاریخی نمی‌توان تفسیر درستی از چگونگی تدوین مقررات تغییرات و اصلاح آنها بدست داد.

الزاماً بکارگیری سیاست صحیح و کارآمد در زمینه شناخت جایگاه حقوقی جنگل و مرتع، نیاز به شناسایی عوامل مؤثر در این رابطه دارد، بررسی جنبه‌های تاریخی، توجه به عرف وادات، سنت‌ها و باورهای مردم ایران، شناخت دیدگاه‌های علمی و فنی با واقعیت‌های موجود ر جامعه‌ای که زندگی می‌کنیم از اهمیت زیادی برخوردار است، تجارب ارزشمند حاصل از نمودن شیوه‌های گوناگون حفظ احیاء و توسعه جنگل و مرتع در کشور نشانگر این حقیقت است که بی‌توجهی به مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی ... در ارتباط با حفظ و احیاء جنگل مرتع در سیاستگذاری دولت تأثیر منفی خواهد گذاشت و مآلاً برنامه‌ریزی صحیحی برای حفظ و بهره‌برداری از این منابع حیاتی نخواهیم داشت.

الف) قبل از سال ۱۳۴۱

پیش از ورود در بحث تاریخچه جنگل و مرتع از لحاظ قوانین و مقررات لازم است نظری اجمالی بر وضعیت اجتماعی و شیوه بهره‌برداری در سال‌ها قبل از ۱۳۴۱ (ه.ش) بپردازیم. لرد کرزن نایب‌السلطنه هندوستان که در ۱۸۸۹ میلادی سفری به ایران کرده (است) در یادداشت‌های خود درباره مازندران و گیلان می‌نویسد:

«فعلاً هیچ اساس علمی برای جنگلداری و ترتیب آن اتخاذ نشده است و از درخت‌هایی که ممکن است سالیانه مبالغی عاید دولت گردد غفلت می‌شود و از بین می‌رود ... در این اواخر یعنی در سال ۱۸۸۶ میلادی (۱۳۰۴. ه.ق) امتیاز چوب‌بری گیلان را برای دو سال به روس‌ها در مقابل پنجاه هزار تومان واگذار نموده‌اند و میزان آن در سال ۱۸۹۰ (۱۳۰۷. ه.ق) به هفتصد هزار تومان رسید. در این شکی نیست که به‌مرور ایام اوضاع و احوال طبیعی آن مملکت تغییر کرده است، خرابی عمده جنگل‌ها که از روی بی‌عقلی است ... باران در تمام مملکت کسر شده و در زمان‌های پیش بارندگی خیلی زیادتر از حالا بوده است.»^۱

آنچه از صحبت جناب «لرد کرزن» می‌توان در آن برهه از زمان استنباط نمود، مفهوم جهل و نادانی به روشنی در عباراتش نشانگر روند تخریب و نابودی جنگل و مرتع در ایران بود و در سایه بی‌فرهنگی و ندانم‌کاری حکام چنین وضعیتی تا مدت‌ها ادامه داشت. اولین امتیاز بهره‌برداری از جنگل‌های ایران که در زمان ناصرالدین شاه قاجار داده شد، امتیاز بارون جولیوس رویتر تبعه دولت انگلیس که در ۲۵ ماه ژوئن ۱۸۷۲ م (مطابق ۱۸ جمادی‌الثانی ۱۲۸۹. ه.ق) به امضاء رسید. فصل چهاردهم آن چنین مقرر می‌دارد: «دولت ایران به حکم این قرارداد به اصحاب این امتیاز حق مخصوص و امتیاز انحصاری و قطعی می‌دهد که در مدت طول این امتیاز در جنگل‌های ایران کار بکند و این جنگل‌ها را به کار بیندازد و از آنها تمتع بردارند ... این نوع کار کردن و تحصیل تمتع کمپانی در جنگل‌های ایران به هر ترکیبی که باشد و بر هر زمینی که با امضای این قرارداد زراعت نشده باشد جایز و معمول خواهد بود ... دجایی که کمپانی درخت‌های آن را بریده باشد، هر اراضی که دولت بخواهد بفروشد کمپانی قبل از همه کس حق خواهد داشت که آن اراضی را از دولت به قیمت متداوله بخرد، دولت ایران منابع خالص این جنگل‌ها سالی پانزده حق خواهد داشت.»^۲

۱ - غلامعلی بنان، مجله جنگل و مرتع، تاریخچه جنگلبانی ایران، شماره هشتم ۱۳۷۰، ص ۶ به بعد ...

۲ - غلامعلی بنان، تاریخچه جنگلبانی ایران، همان مأخذ، ص ۷، البته قرارداد رویتر بعثت تغییراتی در جو سیاسی وقت ایران

اولین اقدامی که در صدر مشروطیت برای حفظ و احیاء و توجه اساسی به جنگل صورت گرفت تشکیل نخستین کابینه قانونی پس از اعلام مشروطیت در زمان محمدعلی شاه قاجار، و معرفی وزیر فوائد به مجلس بود، یکی از ادارات وزارت فوائد عامه اداره شوسه و راه آهن و جنگل ها نام داشت. با شروع دوره اول قانونگذاری در ایران، قانون تشکیل ایالات، ولایات و همچنین دستورالعمل حکام، در چهاردهم ذیقعد ۱۳۲۵ ه.ق (۱۲۸۶ ش.ه) به تصویب رسید. که در بعضی از مواد آن توجه خاصی به جنگل شده است.^۱

می توان گفت اساساً تا سال ۱۲۹۷ ه. ش توجه جدی و قابل ملاحظه ای که توأم با اجرا باشد (درخصوص این منابع حیاتی) از سوی قانونگذار وجود نداشت، پی بردن به اهمیت حفظ و بهره برداری جنگل و مرتع از سوی مقنن برخورد اتفاقی دولت وقت به آمار گمرکی خود بود، زیرا مشخص گردید، بهره برداران خصوصی جنگل اکثراً بهره مالکان^۲ جنگل های دولتی را بدون استحقاق تملک می کردند و از این راه نلسمه به درآمد دولت وارد می آوردند.

۱- مجموعه مصوبات ادوار اول و دوم قانونگذاری مجلس شورای ملی ناشر، اداره قوانین و مطبوعات مجلس شورای ملی، قانون تشکیل ایالات و ولایات ... مهر ۱۳۱۸ - ص، ۱۰۶-۱۰۷-۱۱۲-۱۵۷-۱۷۵-۱۹۶

ماده ۳۰- حکام باید سعی نمایند که همیشه اطلاعات صحیحه کافی از وضع ولایتی که قلمرو مأموریتی آنها است، داشته باشند یعنی از عدۀ نفوس و وسعت خاک ولایت و ثروت طبیعی آن و مقدار زراعت ها و چمن ها و جنگل ها از چگونگی شغل و حرفت و صنایع و معادن تجارت ولایتی و وضع مساجد و ابنیه خیریه و عبارات عتیقه و دارالمساکین و مریض خانه ها و از انتشار معارف و اخلاق و عادات اهالی وعده جنبه و جنایاتی که اتفاق می افتد و کلیه اطلاعاتی که اوضاع و احوال ولایت و اهالی آن را نشان می دهد.

ماده ۵۶- حکام باید مراقبت مخصوصی نسبت به جنگل های دولتی داشته آنها را حفظ نمایند و هرگاه بر خلاف قواعدی که رای حفظ جنگل ها ایجاد شده است اقدامی ملاحظه نمایند باید بدون فوت وقت ممانعت نموده مراتب را به وزارت مالیه اطلاع بدهند.

ماده ۱۰ ماده ۲۲۱- مساعدت به اداره اطفائی که و جلوگیری از حریق در بیابان ها و جنگل ها و غیره.
ماده ۲۸۱- نظارت اجرای قوانین دولتی در حفظ جنگل ها و مراقبت قوانین حفظ الصحة و قواعد خرید و فروش سموم و عدم ترید و فروش اموال قاچاق و اشیاء ممنوعه و غیره تا بین ضبطیه است و باید به موقع تمام اینگونه اتفاقات و وقایع را به دبیر ضبطیه اطلاع دهد.

ماده ۳۸۰- کدخدا تمام احکام مباشر را که راجع به امور ضبطیه و مذکور در ماده «۳۶۸» است به موقع اجرا می گذارد و خود مستقلاً اقدامات ذیل را بعمل می آورد.

۱) حفظ وقایه امنیت اهالی و اموال آنها از جنبه و جنایات و غیره و نظارت اینکه مزارع را خراب ننمایند و جنگل را افع قواعد موجوده حفظ کنند و کذالک اقدامات لازم بر ضد حریق.

۲) دکتر محمدجعفر، جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، همان مأخذ، ص ۱۱۶ «بهره ای که زارع و کشاورز به مالک مینی که در آن کشت می کند مطابق قرارداد با عرف محل می دهد.»

به دنبال این وضع اسف بار نابودی جنگل و مرتع، هیأت وزیران در سال ۱۳۰۳ ه.ش، لزوم تهیه متن و تصویب قانون حفظ جنگل‌ها و مراتع را متوجه گردید و مصوباتی را نیز به تصویب رساند و متذکر شد تا تصویب قانون در ارتباط با جنگل‌ها در مجلس شورای ملی مصوبات هیأت وزیران به شرح ذیل مجری می‌باشد:

«اولاً، جنگل یک ثروت ملی است و لذا باید تحت اداره دولت باشد کلیه جنگل‌ها متعلق به دولت هستند، مگر اینکه تعلق به مالکین خصوصی به موجب اسناد و مدارک معتبر ثابت باشد. ثانیاً، دولت اساساً برای حفظ جنگل‌ها، نظارت در تمام آنها را اعم از دولتی و اربابی داشته و این نظارت فنی که مربوط به حفظ و ازدیاد جنگل‌ها مخصوصاً در کوه‌ها و دامنه کوه‌ها و تکثیر اشجار صنعتی و تعیین شرایط و دادن دستورالعمل غرس اشجار در عوض درخت‌های قطع شده می‌باشد بعهده وزارت فلاحت محول است.»^۱

این ضابطه‌مندی حاکی از توجه دولت به حفظ و احیاء منابع حیاتی مورد بحث می‌باشد. قانونگذار در سال ۱۳۰۹ ه.ش، به دلیل لزوم گسترش آموزش صحیح بهره‌برداری از جنگل قانونی تحت عنوان «قانون استخدام متخصص جنگل از فرانسه» به تصویب رساند.^۲ سال ۱۳۱۱ طبق مصوبه هیأت وزیران (وقت) جنگل‌های بحر خزر به دو دسته صنعتی و غیر صنعتی تفکیک گردید،^۳ در این مصوبه تبدیل جنگل‌های صنعتی به زمین زراعتی اکیداً ممنوع شد، و ارتکاب به این عمل مشمول تعقیب کیفری بود، اجازه قطع بیش از یک چهارم جنگل در جنگل‌های صنعتی به هیچ وجه داده نمی‌شد، ضوابط تعیین نوع درخت از حیث سن و قطر و شرایط قطع آن نیز تعیین گردیده بود، از نکات جالب دیگر این قانون ذغال‌گیری از جنگل‌های صنعتی اکیداً ممنوع شد و قطع درختان غیر صنعتی به گونه‌ای شیوه بهره‌برداری و حفاظت جنگل به عنوان منابع تجدید شونده را مورد ملاحظه قرار داد. وجه تشابه مصوبات ۱۳۰۳ و ۱۳۱۱ بر تدوین قانون جامع راجع به جنگل‌ها ... و تصویب آن توسط مجلس شورای ملی بود

۱- سید یوسف اعتمادی، مجله جنگل و مرتع، قانونمندی طبیعت و قوانین منابع طبیعی، صاحب امتیاز سازمان جنگل‌ها

مراتع شماره ۲۹ - س- ۱۳۷۴ - ص، ۶ به بعد

۲- مجموعه قوانین - س- ۱۳۰۹، ناشر روزنامه رسمی کشور، قانون استخدام متخصص جنگل از فرانسه - ص ۷۱، در این راستا قانون دیگری هم وجود دارد. به شرح مجموعه قوانین - س ۱۳۱۳، ناشر روزنامه رسمی کشور، قانون اجازه استخدام انجمن مهندسان از چک اسلواکی بر تدریس علوم جنگلبانی نیز در زمینه گسترش آموزش به تصویب رسید.

۳- مجموعه قوانین - س- ۱۳۱۱، ناشر روزنامه رسمی کشور، مصوبه تفکیک جنگل‌های صنعتی یا غیر صنعتی - ص، ۲۰۶، ۲۰۷

۴- سید یوسف اعتمادی، مجله جنگل و مرتع، همان مأخذ، ص ۹

لیکن شرایط سیاسی آن زمان (وجود فنودال‌ها و ملاکین) انجام چنین کاری را تا تصویب قانون (راجع به جنگل‌ها) سال ۱۳۲۱، به تعویق انداخت. در سال ۱۳۲۱ ه. ش قانون راجع به جنگل‌ها به تصویب مجلس شورای ملی رسید، در ماده ۴ آن قانون به صراحت سهام دولت و ملت به رسمیت شناخته شد، شیوه‌های فنی و اصولی بهره‌برداری و حفاظت از جنگل مورد توجه قرار گرفت وظیفه اساسی آن نیز به عهده سازمان جنگل‌ها و مراتع گذارده شد.^۱

صرف‌نظر از مصوبه سال ۱۳۰۳ ه. ش هیأت وزیران، که جنگل‌ها را یکی از ثروت‌های ملی می‌داند می‌توان گفت، جرعه‌های تفکر ملی نمودن جنگل‌ها و مراتع که منجر به تصویب قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در سال ۱۳۴۱ گردید، همانا «قانون راجع به جنگل‌ها مصوب ۱۳۲۱ می‌باشد، و بحث از شیوه‌های بهره‌برداری صحیح و اصولی از جنگل نیز حاصل آموزش‌های اشخاص نامبرده شده در مقررات اخیرالذکر می‌باشد».

تحول مقررات در مورد حفظ و احیاء جنگل و مرتع بین سال‌های ۱۳۲۱ تا ۱۳۳۸، ممنوع نمودن فروش جنگل‌ها و مراتع^۲، توجه به تجهیزات تشکیلات و توسعه آموزش‌های اختصاصی کمک مهندسی و جنگبانی بود، که به‌طور منظم و مرتب کلاس‌های آموزش را بیشتر نمود. از

۱- البته لازم به ذکر است تا تصویب قانون سال ۱۳۲۱ قوانین دیگری در زمینه اراضی به تصویب رسید که عبارتند از: الف. قانون اجازه واگذاری مراتع و اراضی دولتی واقع در آذربایجان به خوانین و افراد شاهسون مصوب ۱۳۱۱ (مجموعه قوانین سال ۱۳۱۱، ص ۱۶۲) ب. قانون اجازه واگذاری اراضی خوزستان به ملکیت اشخاص مصوب ۱۳۱۴ (مجموعه قوانین سال ۱۳۱۴، ص ۲) ماده چهارم، هر کس برخلاف این قانون و پروانه کشاورزی درخت از جنگل‌ها بیندازد به پرداخت جریمه از پنجاه و یک ریال تا پنج هزار ریال و حبس تأدیبی از هشت روز تا دو ماه محکوم خواهد شد. بصره- مأمورین کشاورزی مکلفند پس از وصول اظهارنامه و تقاضای پروانه برای قطع درخت در ظرف پانزده روز رسیدگی نمایند و در صورت استحقاق پروانه لازم صادر کنند.

- مجموعه قوانین - س - ۱۳۲۱، ص ۴۹ به بعد، راجع به جنگل‌ها مصوب ۱۷ دیماه ۱۳۲۱، به‌عنوان نمونه دو ماده از مواد این قانون را می‌آوریم:

ماده ۲- «بریدن درخت از جنگل و تهیه هیزم و زغال و تبدیل هر جنگل به زمین زراعتی اعم از اینکه جنگل ملک اشخاص دولت باشد بدون داشتن پروانه از وزارت کشاورزی ممنوع است... ماده ۵، استفاده از درخت‌های افتاده جنگل برای مالکین آنها پس از معاینه و گواهی مأمور جنگلبانی مجاز است. مأمور موظف است پس از وصول اظهارنامه در مدتی که زیاده‌تر از نوزده روز نباشد معاینه و گواهی دهد».

- مجموعه قوانین - س - ۱۳۲۴، لایحه قانونی فروش خالصجات، ص، ۴۸۶

ده ۱- «وزارت کشاورزی مکلف است بر طبق مقررات این قانون نسبت به فروش کلیه خالصجات اعم از قراء و مزارع و ضعی و قنوات دایر و بایر و مستغلات و ابنیه که ملک قطعی دولت باشد اقدام نماید. و به استثناء مراتع و جنگل‌های

بیعی ...»

نکات بسیار قابل توجه سال ۱۳۳۸ اینست که، قانون جنگل‌ها و مراتع می‌کوشید تا آثار منفی عدم توانایی فنی مالکین خصوصی را در اداره و بهره‌برداری و تجدید حیات جنگل‌ها به‌نحوی با کمک‌های اعتباری و غیره برطرف سازد.^۱

(ب) از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۷

سال ۱۳۴۱ تصویب قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع، مظهر تحول شگرفی در تاریخ قانونگذاری ایران بود، مقنن با درک مصلحت ضروری اجتماعی، اقتصادی ... اقدام به ملی کردن عرصه و اعیانی کلیه جنگل‌ها و مراتع کشور نمود و آنها را از زمره اموال عمومی برشمرد و مسئولیت حفظ و نگهداری ... آن را به عهده گرفت. ماده ۱ قانون مزبور بیان می‌دارد «از تاریخ تصویب این تصویب‌نامه قانونی عرصه و اعیانی کلیه جنگل‌ها و مراتع و بیشه‌های طبیعی و اراضی جنگلی کشور جزء اموال عمومی محسوب و متعلق به دولت است ولو اینکه قبل از این تاریخ افراد آن را متصرف شده و سند مالکیت گرفته باشند.»^۲ ملاحظه

۱- مجموعه قوانین - س - ۱۳۳۸، لایحه قانونی جنگل‌ها و مراتع کشور - ص، ۶۳
ماده ۱- «مراقبت در حفظ و احیاء و بهره‌برداری جنگل‌ها و نیز راهنمایی در امور مراتع بعهد سازمان جنگلبانی ایران است که تحت نظر وزارت کشاورزی اداره می‌شود.
تبصره- سازمان جنگلبانی می‌تواند اشخاص واجد شرایط را پس از اتمام کلاس‌های تخصصی و اخذ گواهینامه در حدود اعتبارات مصوبه و قوانین موضوعه منحصرأ برای خدمات فنی جنگل استخدام نماید ...
تبصره ۲ - ماده ۴- صاحبان جنگل که نتوانند مقررات فوق را بواسطه نداشتن وسائل مالی یا فنی انجام دهند و می‌توانند بهره‌برداری از جنگل خود را به اشخاص حقیقی یا حقوقی حائز شرایط فنی و مالی که مورد تصدیق سازمان جنگلبانی باشد واگذار نمایند ...»

۲- دکتر رضا علومی، حکومت قانون، ناشر، مؤسسه امیرکبیر، - ۱۳۵۵، ص، ۱۲۵ دومین اصل از اصول دوازده گانه انقلاب شاه و ملت، ملی شدن جنگل‌ها و مراتع است و اضافه می‌کند «شاه مخلوع ایران پهلوی در کتاب انقلاب سفید گفته است کشور ما از این حیث یک کشور غنی نیست، مع‌هذا دارای اراضی جنگلی نسبتاً وسیعی است که می‌تواند منبع قابل توجهی در ثروت ملی به شمار آید.

البته در زمان‌های قدیم وضع چنین نبوده و اراضی جنگلی ایران بسیار وسیع‌تر از زمان حاضر بوده است، ضعف و عدم توجه حکومت‌ها در نگهداری این منبع ثروت طبیعی و متد غلط بهره‌برداری، باعث نابودی تدریجی بسیاری از جنگل‌ها گردید جنگل‌های ایران فقط منحصر به شمال نبود و در جنوب و در حاشیه‌های کویر نیز جنگل‌هایی وجود داشت. وجود تالاب‌ها و درخت‌هایی به نام «گز» یا «تاق» در بیابان‌های وسیع و گسترده جنوب شرق و حاشیه کویر گواهی بر وجود جنگل‌های وسیع در این مناطق است. در این مناطق، یکی از علل نابودی جنگل زغال‌سوزی بوده است. در شمال غیر از عامل زغال‌سوزی عوامل دیگری نیز در نابودی جنگل‌ها تأثیر داشته‌اند. یکی از این عوامل را باید قطع درختان جنگلی برای افزودن زمین‌های زیر کشت از طرف مالکان بزرگ دانست. استفاده‌های نامشروع از جنگل گاهی حتی جنبه اقتصادی هم نداشت

می‌شود که در سال ۱۳۴۱، به دنبال ملی نمودن جنگل‌ها و مراتع عرصه و اعیانی کلیه جنگل‌ها و مراتع و بیشه‌های طبیعی در اراضی جنگلی جزو اموال عمومی محسوب شد، مالکیت خصوصی جنگل‌ها و مراتع به‌طور قانونی نفی و حذف گردید و مراتع و جنگل‌ها در اختیار دولت قرار گرفت.^۱ براساس این قانون در ظاهر مالکیت دولت بر این منابع به صورت قانونی رسمیت پیدا کرد، در صورتی که هیچگونه اعمال مالکیت رسمی و عینی بوجود نیامد، مرتعداران و بهره‌برداران در عرصه‌های مورد تصرف خود حضور داشتند و مدیریت مطلوبی که در مراتع اعمال می‌شد، دستخوش تغییر قرار گرفت و تضاد میان مستأجران مراتع و بهره‌برداران ایجاد شد و سبب بروز اختلاف‌های بسیاری بین بهره‌برداران و مالکان گردید، در حالی که اگر تئوری منطقی در استفاده از این منابع بکار می‌رفت، بخوبی پیوند مجدد میان انسان با محیط طبیعی برقرار می‌شد و نه تنها این منابع (جنگل و مرتع) حفظ می‌شد، بلکه پیوسته میزان بهره‌وری آنها نیز افزایش می‌یافت. بی‌توجهی به وضع موجود و اعمال روش‌های غیر علمی و تخصصی به علت ملی شدن منابع موصوف، کشور را دچار مسائل غیر قابل جبرانی نمود، زیرا روش‌های متداول بدون اندازه‌گیری و مشخص کردن

فقط جنبه تفننی و تفریحی داشت. مثلاً فلان فنودال یا خان برای شادمانی در جشن عروسی یا تولد فرزندش دستور می‌داد که قسمتی از جنگل را آتش بزنند. در آن زمان چون وسایلی مثل امروز برای خاموش کردن حریق وجود نداشت معلوم است که روزها این آتش‌سوزی ادامه داشت و خاموشی آن دیگر در دست طبیعت بود حتی برای استفاده اقتصادی هم بطور وحشیانه‌ای جنگل‌ها را نابود می‌کردند. خان‌های محلی هر یک قسمت عظیمی از جنگل را متصرف شده بودند و حال آنکه طبق قوانین دینی، جنگل به دولت و حکومت تعلق دارد و به عبارتی دیگر مالکیت آن جنبه عمومی دارد نه خصوصی، همچنین در تاریخ باستان ایران هیچ سندی که حاکی از مالکیت خصوصی بر جنگل باشد در دست نیست. بنابراین مالکیت خصوصی جنگل امری بود غیر مشروع که فقط با توسل به زور و از طریق غیرقانونی حاصل شده بود.^۲

مجموعه قوانین سال ۱۳۴۲، ص ۴۹، قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع (۱۳۴۱)

- دکتر سید عبدالمجید قائم‌مقام فراهانی، حقوقی بین‌الملل، سلب مالکیت اموال بیگانگان به دلیل منافع عمومی، جلد پنجم ناشر رخ -- س- ۱۳۷۱- ص، ۲۶ «البته حق ملی کردن از لحاظ بین‌المللی یکی از اصول مسلم و ناموس بین‌المللی به شمار می‌رود و در وضعیتی که کشورها از نظر اقتصادی ملت‌هایشان را تشویق و نشو و نمای اقتصاد جهانی استفاده کنند، بروز اکثریت از مؤلفین بعد از ۵۵ سال بحث و گفتگو ملی کردن صنایع و منابع طبیعی را امری مسلم و مشروع می‌دانند و به وسیله سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی از جمله سازمان ملل متحد و شورای امنیت و مجمع عمومی و شورای اقتصادی و اجتماعی مورد و تصویب قرار گرفته است و قطعنامه‌های سازمان ملل متحد در حفظ و حراست مسئله مذکور تأکید کرده است. بنابراین حاکمیت دولت‌ها در مورد حفظ و حراست منابع طبیعی و نگهداری ثروت ملی وظیفه مسلم و طبیعی دولت است و تنها سؤالی که مطرح است و مورد بحث مؤلفین حقوق بین‌الملل می‌باشد، مسئله پرداخت غرامت و خسارت ناشی از به صاحبان امتیازات ملی شده است. که آیا غرامت باید عادلانه باشد؟ آیا در قانون ملی کردن باید غرامات پیش‌بینی شود قبلاً به صاحبان ملی شده پرداخت شود؟»

حقوق افراد به ذکر عبارت‌هایی از قبیل «از این کوه به آن کوه ملی است» یا «به‌طور منطقه‌ای ملی شود» به زیر پاگذاشتن قوانین و مقررات ثبتی اکتفا نمودند. عملکرد دولت در این مورد آنچنان بود که ناچار شد چهار بار اصلاحیه به قانون بیفزاید^۱ که هدف آن جبران نادیده گرفتن حقوق افراد بود. این اعمال صرفاً برای آشتی دادن مردم با دولت انجام می‌شد ولی نتیجه مطلوب به دست نیامد و خسارت چشمگیری به جنگل‌ها و مراتع وارد شد^۲.

با تصویب قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶ کلیه امور منابع طبیعی در یک سازمان متمرکز گردید. قانون مذکور در واقع جامع و در بردارنده همه اهداف، تدابیر و ضوابط فنی و اجرایی قوانین و مقررات پیش از آن است و به شکلی صحیح و اصولی در یک چهارچوب منظم گردآوری شد. تفاوت قانون حفاظت و بهره‌برداری (۱۳۴۶) با قوانین گذشته (قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع) اعمال حاکمیت و تصدی دولت بر جنگل‌ها و مراتع و اراضی جنگلی و ابطال مالکیت‌های خصوصی این منابع بود. مضافاً این قانون به مدیریت اجرایی صحیح برای حفظ این منابع (تبدیل به باغ و اراضی زراعی) واگذاری آنها توجه نمود^۳. در سال ۱۳۴۹ یک انحراف جدی در مقررات مربوط به حفظ و احیاء این منابع بوجود آمد و بسیاری از جنگل‌های جلگه‌ای شمال به مردم غیر جنگل‌نشین واگذار شد تا آن را به مصرف فعالیت‌های کشاورزی و تأسیسات مربوط به آن برسانند، در نتیجه با تصویب چنین قوانینی بر حجم تخریب جنگل‌ها و مراتع افزوده شد^۴.

از سوی دیگر صندوق عمران مراتع^۵ که برای احیاء مراتع به وجود آمده بود، تغییر رویه داد و به صورت واحد بازرگانی درآمد و به دنبال تخریب مراتع و کاهش علوفه برای تغذیه دام‌ها اقدام به وارد کردن علوفه از خارج نمود^۶.

۱- این اصلاحات و تغییر موضوع حاکی از اینست که قانون ملی شدن نابسامانی‌های زیادی را به وجود آورده بود.

۲- دکتر مصطفی مهاجرانی، مجلس و پژوهش، جنگل راه پیمود و ناپیمود، ناشر، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی شماره ۱۲، س - ۱۳۷۴، ص، ۱۵۵ تا ۱۸۰

۳- مجموعه قوانین، س - ۱۳۶، فصل پنجم قانون حفاظت و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع تبدیل اراضی جنگلی جلگه شمال ص، ۱۹۹. به اصلاحات سال ۱۳۵۴ - ص، ۱۲۲ نیز توجه شود.

۴- مجموعه قوانین، س - ۱۳۴۹، قانون اصلاح بعضی از مواد قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور ص، ۲۳۹ به بعد تا ۲۴۱

۵- مجموعه قوانین، س - ۱۳۵۰، صندوق عمران مراتع، ص، ۲۲ به بعد.

۶- دکتر مصطفی مهاجرانی، مجلس و پژوهش همان مأخذ، ص، ۱۵۷

وزارت منابع طبیعی در سال ۱۳۵۰ منحل گردید^۱ و وظایف آن به عهده وزارت کشاورزی قرار گرفت، باید توجه داشت که ساختار تشکیلاتی وزارت منابع طبیعی بعد از انحلال در سال ۱۳۵۰ تغییر نکرد، بلکه در مواردی گسترش یافت، اما روند تکاملی حفاظت طبیعت و اداره منابع طبیعی دچار پراکندگی و افول گردید، انتزاع دیدگاه زیست محیطی از جنگل‌ها و مراتع و مؤسسات وابسته و پشتیبان، حذف بازوی انتظامی (ادغام گارد مسلح جنگل به ژاندارمری در سال ۱۳۵۰)^۲ شاید از نتایج این تحولات باشد.^۳

از سال ۱۳۵۱ تا سال ۱۳۵۲ قانونی که مستقیماً در ارتباط با حفظ و احیاء و بهره‌برداری و موقعیت جنگل‌ها و مراتع در کشور تصویب نشد، (و این نشانه بی‌توجهی مقنن در این چند سال بود) در سال ۱۳۵۴ با تصویب اصلاح فصل پنجم و پاره‌ای از مواد قانون حفاظت ... بهره‌برداری و واگذاری این منابع (جنگل و مرتع) را ایجاد نمود.^۴ تصویب قانون اصلاح تبصره ماده (۵۵) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع نیز در این سال انجام شد، از موارد مورد توجه این قانون تبدیل مراتع (به باغ یا مزرعه ...) ماده ۶۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع ممنوع اعلام نمود.^۵ آیین‌نامه اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع در این سال از تصویب گذشت، در این آیین‌نامه شیوه اعتراض به انجام امر تشخیص (جنگل و مرتع) مأمور جنگلیانی را تشریح می‌نماید، همچنین مکان و زمان تشکیل کمیسیون ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری ... را معین می‌کند.^۶

سال ۱۳۵۵ آیین‌نامه اجرایی موضوع مواد ۳۱، ۳۴ و تبصره ۴ ماده ۳۷ اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری ... تصویب شد، در این آیین‌نامه واگذاری (اجاره) اراضی منابع طبیعی (مراتع) را بیان می‌دارد.^۷

- مجموعه قوانین، ص ۱۳۵، قانون تجدید تشکیلات و تعیین وظایف سازمان‌های وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و حلال وزارت منابع طبیعی - ص ۱۵۴ به بعد.

- مجموعه قوانین، ص ۱۳۵، قانون انتقال گارد جنگل و منابع طبیعی و گردان مأمور حفاظت شرکت ملی نفت ایران و ارت جنگ ژاندارمری، ص - ۲۶۰

سید یوسف اعتمادی، جنگل و مرتع، همان مأخذ، ص ۴

مجموعه قوانین، ص - ۱۳۵۴، ۱۲۲، قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها.

مجموعه قوانین، ص - ۱۳۵۴، ۳۴۰

مجموعه قوانین، ص - ۱۳۵۴، (قسمت آیین‌نامه‌ها) ص ۱۰۳

مجموعه قوانین، ص - ۱۳۵۵، ۵۶

قانون تجدید تشکیلات وزارت کشاورزی و منابع طبیعی در سال ۱۳۵۶ به تصویب رسید، طبق این قانون سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور به منظور انجام وظایف مربوط به حفظ، حمایت، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع و اراضی جنگلی و بیشه‌های طبیعی و اراضی مستغلات و ساحلی و حفاظت آبخیزها تأسیس شد.^۱

ج) از سال ۱۳۵۷ تا ...

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، عمده توجه به جنگل و مرتع در اصول تصویبی ق.ا.ج.ا. به عنوان یک قانون مادر که بیانگر چهارچوب نظام اسلامی با نهادهای موجود در جامعه و مناسبات سیاسی، اجتماعی فرهنگی اقتصادی، حقوقی ... به تصویب رسید.^۲ اصول ۴۵، ۴۸، ۵۰ این قانون (از فصل چهارم اقتصاد و امور مالی) دیدگاه کلی و اراده مقنن در مورد انفال و ثروتهای عمومی را بیان می‌دارد و «با رعایت عدالت اجتماعی» حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی و حمایت محیط زیست را وظیفه عمومی ملت می‌داند. بنظر می‌رسد، این قانون هدف توسعه پایدار^۳ جنگل و مرتع و حالت تجدید شوندگی، اصلاح، احیاء بهره‌برداری ... این منابع را تضمین می‌نماید، (دوام و حفظ بقای منابع طبیعی «جنگل و مرتع» با بهره‌برداری اصولی و علمی از آن انجام می‌شود) در مقررات این قانون صراحتاً رابطه مستقیم توسعه پایدار جنگل

۱- مجموعه قوانین - س- ۱۳۵۶، ص، ۱۵۳

۲- مجموعه قوانین - س- ۱۳۵۸، قانون اساسی جمهوری اسلامی - ص، ۲۱

- در مورد اصل «۴۵» و انفال و ثروت‌های عمومی توضیح کافی داده شده.

- اصل چهل هشتم ق.ا.ج.ا. ص، ۳۲۷ «در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد به‌طوری که هر منطقه فراخور نیازها و استعداد رشد خود سرمایه و امکانات لازم در دسترس داشته باشد.»

- اصل پنجاه. ق.ا.ج. - ص، ۳۲۷ «جمهوری اسلامی حفاظت زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشد، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کنید، ممنوع است.»

۳- فرهاد طلایی، مجلس و پژوهش، چالش‌های زیست محیطی در نظام حکومتی استرالیا، شماره، ۲۰ س- چهارم، خرداد تیر ۱۳۷۵ - ص ۲۷۷ در گزارش کمیسیون محیط زیست و توسعه که سازمان ملل متحد در سال ۱۹۳۸ میلادی تشک داد توسعه پایدار بدین صورت تعریف شد: «توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را برآورده سازد در حالی که توانایی نسل آید را در تأمین نیازهایش به خطر نیندازد.»

مرتفع به طور کلی منابع طبیعی با حفاظت محیط زیست (اصل پنجاه) مورد عنایت قرار می‌گیرد. همچنین ریشه کنی فقر^۱ به معنای اعم آن از شروط مهم توسعه پایدار تلقی می‌شود.

بعد از تصویب ق.ا.ج.ا. و تفکر جدید «انفال» حاکم بر اصول ۴۳، ۴۵، ۴۸، ۵۰، همین قانون، سایر مقررات و ضوابط تصویبی سال ۱۳۵۸ به نوعی متأثر از روح حاکم بر قانون مزبور است و تلاش مقنن بر این است که مقررات مورد تصویب؛ اولاً؛ هماهنگ و همسو با تحولات حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و ... روز باشند.

ثانیاً؛ با موازین شرعی و عدم تغایر با قانون اساسی مورد توجه قرار گیرد، با این وصف، بنابر ضرورت‌های زمانی روند انقلاب و دگرگونی سیاسی، اجتماعی و حقوقی وقت مقررات بسیار زیادی در مورد اراضی در سال ۱۳۵۸ به تصویب رسید^۲ و هر کدام به نوعی در حفظ و نگهداری امور جنگل و مرتع ... دخالت دارند.

لایحه قانونی راجع به جلوگیری از تصرف و تملک اراضی متعلق به دولت ...^۳ لایحه قانونی حیات جنگل و مرتع و بهره‌برداری از آن سال ۱۳۵۹ به تصویب مقنن رسید. همچنین قانون

- همان مأخذ بند ۱، اصل چهل سه ق.ا.ج.ا. ص ۲۲۵ «برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او اقتصاد جمهوری اسلامی ایران براساس ضوابط زیر ستوار می‌شود ...»

- از جمله قوانینی که در - س- ۱۳۵۸ به تصویب قانونگذار وقت رسید به شرح ذیل است؛

لایحه قانونی جلوگیری از هرگونه تجاوز عدوانی و غصب و مزاحمت و ممانعت از حق نسبت به املاک مزروعی - باغات و قلمستان‌ها - منابع آب و همچنین تأسیسات کشاورزی و دامداری و کشت و صنعت و اراضی ملی شده و ملی واقع در داخل یا خارج محدوده شهرها و روستاها- ص، ۸۳

قانون نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران - ص، ۱۸۸

لایحه قانونی اجازه انتقال اراضی ملی شده سیاه دشتک پائین واقع در غرب تهران به ساکنین اصلی اراضی ملی شده در جنب کارخانه سیمان ری - ص، ۱۹۸

لایحه قانونی مربوط به تغییر اجرای ماده (۱۵) مکرر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها- ص، ۲۲۶

لایحه قانونی در مورد الحاق یک تبصره به ماده ۳۷ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع - ص، ۲۹۱

لایحه قانونی انحلال شرکت سهامی خدمات جنگل‌ها و مراتع - ص، ۴۹۱

لایحه قانونی اصلاحیه قانونی نحوه واگذاری و احیاء اراضی - ص، ۵۴۷

لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران - ص، ۵۸۵

مجموعه قوانین - س- ۱۳۵۹ - ص، ۲۲

مجموعه قوانین - س- ۱۳۵۹ - ص، ۱۳

مجموعه قوانین - س- ۱۳۶۰ - ص، ۹۶

تعویض اراضی ملی سیاه دشتک به اراضی دیگر که در سال ۱۳۶۰^۱ به تصویب رسید، در سال ۱۳۶۱ قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشور ... نظارت بر حفظ و نگهداری از جنگل‌ها و مراتع روستاها و دهستان (را به عهده شوراهای اسلامی قرار می‌داد). تصویب شد^۲ و این قانون در سال ۱۳۶۵ نیز اصلاح گردید.^۳

ماده واحده قانون استفاده از درآمدهای سازمان تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی در سال ۱۳۶۶ به تصویب رسید.^۴ که به موجب آن، درآمدهای حاصل از فروش محصولات، تولیدات، ارایه خدمات و سایر درآمدهای واحدهای تابعه بایستی به حساب درآمد عمومی دولت واریز و منحصرأ جهت افزایش تحقق خودکفایی در زمینه کشاورزی به مصرف برسد.

در سال ۱۳۶۷ قانونی تحت عنوان «قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون جنگل‌ها و مراتع به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید»^۵ مطابق مفاد این قانون، زارعین صاحب اراضی نسقی و مالکین و صاحبان، باغات و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی شهرها و حریم روستاها، سازمان‌ها و مؤسسات دولتی که به اجرای ماده (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۴۶ و اصلاحیه‌های بعدی آن اعتراض نمایند و ادارات ثبت نیز مکلف گردیده‌اند طبق رأی هیأت مزبور اقدام به صدور سند مالکیت نمایند. در سال ۱۳۶۸ قانون الحال دو تبصره به ماده ۳۲ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری اراضی و احیاء آن برای رفع مشکل بهره‌برداری از اراضی منابع طبیعی و واگذاری قطعی بعد از اجرای موفق طرح‌های موضوع ماده ۳۲ آیین‌نامه مزبور به تصویب رسید.^۶

۱- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۰ - ص، ۹۶

۲- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۱ - ص، ۱۱۱

۳- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۵ - ص، ۱۹۴ و ۱۹۵ - بند ۴ ماده ۲۶ «همکاری و هماهنگی در امور مربوط به جلوگیری از فرسایش خاک و حفظ و عمران باغ‌ها، مراتع، جنگل‌ها، اماکن عمومی و راه‌های فرعی روستایی و ارایه طرح و پیشنهاد این زمینه‌ها به شورای دهستان»
بند ۳ ماده ۲۶ مکرر «نظارت بر حفظ و نگهداری و بهره‌برداری از تأسیسات و تجهیزات عمومی و عمرانی، مزارع و مراتع جنگل‌های موجود در دهستان»

۴- مجموعه قوانین، س - ۱۳۶۶ - ص، ۸۴۶

۵- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۷ - ص، ۵۶۸

۶- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۸ - ص، ۷۳۴

قانون تفکیک وظایف وزارتخانه‌های کشاورزی و جهاد سازندگی در سال ۱۳۶۹ تحولی در سیستم حفاظت، احیاء و بهره‌برداری از جنگل و مرتع ... با انتقال وظایف مزبور از وزارت کشاورزی به جهاد سازندگی بوجود آمد. همانطور که پیش از این گفته شد، این اولین باری نبود که تشکیلات سازمانی مربوط به جنگل و مرتع دستخوش تغییرات اساسی می‌گردید، اصولاً با توجه به سیر قانونگذاری و روند تشکیلات اداری جنگل و مرتع به سادگی عدم ثبات سازمانی مربوط به منابع طبیعی در طی تاریخ حقوق مدون (آشکار) است.^۱

در زمان حاضر بنظر می‌رسد، تغییر در تشکیلات اداری و سازمانی به این شکل غیر منطقی و اصولی، نمی‌تواند باری از دوش تخریب بی‌محابای جنگل و مرتع بردارد، پس باید به این موضوع با دقت بیشتر نگرشسته شود.^۲

در کشورهای دیگر نیز مشکل یافت تشکیلاتی و عدم تمرکز در مورد امور منابع طبیعی (جنگل و مرتع) وجود دارد.^۳ و این مسئله صرفاً اختصاص به ایران ندارد، اگرچه اکنون

۱- مجموعه قوانین - س - ۱۳۶۹ - ص، ۲۸۴

۲- مجله جنگل و مرتع منابع طبیعی ایران، گذشته، حال، آینده، متن سخنرانی فلاح ریاست سازمان جنگل‌ها و مراتع، شماره ۲۲، بهار - س - ۱۳۷۲ - ص، ۶، به بعد ...

«برای اداره و تمشیت امور منابع طبیعی در کشورهای مختلف، به صورت‌های متفاوت عمل می‌شود. بعضی از کشورها به صورت متمرکز عمل می‌کنند یعنی با ایجاد یک وزارت منابع طبیعی به همه جنبه‌های امر یا قسمت عمده آنها می‌پردازند. بعضی از کشورها بسته و وضع خود، رسیدگی به امور منابع طبیعی را به کمک دستگاه‌های جداگانه مختلفی که تأسیس کرده انجام می‌دهند. از این‌رو است که در تشکیلات بعضی از کشورها ما به معاونینی از قبیل وزارت محیط زیست، وزارت جنگل یا جنگلداری، وزارت جنگل و ماهی، وزارت کشاورزی و جنگل و نظایر آنها برمی‌خوریم. در گذشته ما در ایران وزارت منابع طبیعی و سازمان حفاظت صید و شکار داشتیم، اما امروزه امور منابع طبیعی در دستگاه‌های متعددی رسیدگی می‌شود به این ترتیب: برای اداره امور جنگل‌ها و مراتع؛ سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، تابع وزارت جهاد سازندگی، برای حفظ حیات وحش و جلوگیری از آلودگی آب و هوا؛ سازمان حفاظت محیط زیست تابع نهاد ریاست جمهوری، برای شناخت زمین (یعنی ژئولوژی)؛ یا زمین‌شناسی تابع وزارت معادن و فلزات برای پژوهش و اکتشاف و استخراج معادن؛ دو وزارتخانه نفت و معادن و فلزات برای بررسی وضع اقلیم؛ سازمان هواشناسی تابع وزارت جهاد سازندگی برای امور خاک، آنهم غالباً تاک‌های زراعی؛ مؤسسه تحقیقات خاک و آب، تابع وزارت کشاورزی، من در اینجا، درصدد نیستیم پیشنهاد تشکیلاتی بدهیم ولی فکر می‌کنم این همه تفرقه سازمانی در موضوع واحدی نمی‌تواند چندان موجه باشد و یک تجدیدنظر سازمانی در امور منابع طبیعی کشور ضروری است.»

- فرهاد طلایی، نشریه مجلس و پژوهش، شماره، ۲۰ همان مأخذ- ص، ۲۶۷ در حال حاضر در کشور استرالیا این سؤال مطرح است که، چه مقام یا چه نهادی نقش تصمیم گیرنده در مورد محیط زیست و منابع طبیعی دارد؟ در عمل مراکز تصمیم‌گیری متعددی در این باره ایفای نقش کرده است و تا سال‌های اخیر همکاری و اتفاق نظر اساسی میان، دولت‌های فدرال و ایالتی در زمینه محیط زیست و منابع طبیعی وجود نداشته است و دولت‌های ایالتی در مواردی، منافع حاصل از

سیاستگذاری در خصوص جنگل و مرتع بیش از هر چیز نیازمند همکاری بین‌المللی در این زمینه می‌باشد.^۱

بهرحال با تصویب، قانون تفکیک وظایف بین وزارتخانه‌های کشاورزی و جهاد سازندگی برای اولین بار بعد از تصویب قانون اساسی، علاوه بر حفظ و احیاء و بهره‌برداری، لزوم توسعه سطحی و کمی جنگل و مرتع مورد توجه قرار گرفت^۲، و شاید یکی از علل اساسی واگذاری حفظ، احیاء و بهره‌برداری از جنگل و مرتع به جهاد سازندگی همانا برخورداری از مشارکت مردمی برای رسیدن به اهداف موردنظر باشد.

با توجه به مسئولیت جهاد سازندگی در حفظ و حمایت از جنگل‌ها و مراتع کشور قانون دیگری در مورخ ۱۳۷۱/۲/۱۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید^۳ که بموجب این قانون گونه‌های درختانی از قبیل شمشاد، زربین، سرخدار سروخمره‌ای و ... در سراسر کشور جزء ذخائر جنگلی محسوب گردید و قطع آنها ممنوع شد.

در سال ۱۳۷۲ آیین‌نامه اجرای ماده ۱ قانون حفاظت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی کشور تصویب شد^۴، در این آیین‌نامه برای حفظ و نگهداری ذخائر جنگلی نیروهای انتظامی و مأمورین محیط زیست ... را مکلف به همکاری لازم با سازمان جنگل‌ها و مراتع نموده است، از دیگر مصوبات این سال آیین‌نامه اجرایی ماده ۲ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی کشور بود که تشخیص (جنگل و مرتع) منابع ملی شده و مستثنیات ماده ۲ قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع را به عهده وزارت جهاد سازندگی قرار داد، که از طریق سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور اقدام به این امر می‌نماید.^۵

عدم همکاری با دولت فدرال در ارتباط با معیارها و قواعد زیست محیطی رابه پذیرش سیاست‌های زیست محیطی دولت فدرال ترجیح داده‌اند.

۱- مجله جنگل و مرتع، «گزارش اجمالی دهمین کنگره جهانی جنگل» شماره یازدهم زمستان، س - ۱۳۷۰ - ص، ۱۰.

۱۱ «همکاری بین‌المللی برای حفاظت جنگل‌های جهان یک ضرورت اجتناب ناپذیر است... جامعه بین‌المللی باید به این کشورها (در حالی توسعه) از نظر تکنولوژی و تأمین اعتبار مساعدت و کمک کند».

۲- مجله جنگل و مرتع، سید یوسف اعتمادی مأخذ پیشین - ص، ۲۹.

۳- مجموعه قوانین - س - ۱۳۷۱ - ص، ۳۹۰ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی

۴- مجموعه قوانین - س - ۱۳۷۲ - ص، ۳۲۰ آیین‌نامه اجرای ماده ۱ قانون حفظ و حمایت...

۵- مجموعه قوانین، س - ۱۳۷۳ - ص، ۳۲۳ آیین‌نامه اجرای ماده ۲ قانون حفظ و حمایت...

سال ۱۳۷۳ قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ تصویب گردید^۱، در این قانون وزارت جهاد سازندگی موظف شد، ظرف مدت سه سال اراضی جنگلی جلگه‌ای شمال و مراتع ملی غیر مشجر کشور را که تا پایان سال ۱۳۶۵ بدون اخذ مجوز قانونی تبدیل به باغ آبی شده ... به تشخیص کمیسیون مرکب از نمایندگان جهاد سازندگی، کشاورزی و سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور و فرمانداری به مسئولیت جهاد سازندگی و در قبال دریافت اجاره‌بها یا قیمت تعیین شده واگذار یا به فروش رساند، در همین سال تصویب آیین‌نامه اصلاحی آیین‌نامه اجرایی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۶۷/۶/۲۲ صورت گرفت، از نکات مورد توجه این آیین‌نامه تعاریف اصطلاحات قانون تعیین تکلیف ... و چگونگی اجرای قانون مزبور می‌باشد.^۲

سال ۱۳۷۴ آیین‌نامه اجرای قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع و مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ الفاظ بکار برده شده در قانون اصلاحی مصوب ۷۳ را تعریف نموده و مراتب چگونگی تشکیل کمیسیون و تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات آن را بیان می‌دارد.^۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۵ قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت ... که توسط هیأت وزیران صوب و ابلاغ شد.^۴

برنامه جامع صیانت از جنگل‌های شمال کشور (حفظ نگهداری و توسعه جنگل‌های شمال صوب ۱۳۸۲/۶/۵ و در حرکتی دیگر هیأت وزیران در جلسه ۱۳۸۲/۷/۲۳ به استناد ماده ۶۸ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۱ میزان جازم در مواد ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۵۰ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب را افزایش می‌دهد. قانون اصلاح ماده ۳۳ ماده قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع در مجمع تشخیص مصلحت نظام مورخ ۱۳۸۶/۴/۹ به منظور نظارت بر اجرا طرح‌های کشاورزی و مپرووری و سایر طرح‌های کشاورزی مندرج در ماده ۳۱ قانون حفاظت و ۳۱ و ۲۲ لایحه احیاء گزاری ۱۳۵۹ تصویب می‌شود.

مجموعه قوانین، س - ۱۳۷۳ - ص، ۵۰۹ قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت ...

مجموعه قوانین، س - ۱۳۷۳ - ص، ۵۴۱ آیین‌نامه اصلاحی آیین‌نامه اجرای قانون تعیین تکلیف

مجموعه قوانین، س - ۱۳۷۴ - ص، ۴۵۰ آیین‌نامه اجرای قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت ...

تصویب نامه هیأت وزیران ابلاغ به وزارت جهاد به شماره ۶۸۷۸ ت ۱۶۲۵ / ۱۳۷۵/۹/۲۷ آیین‌نامه اجرایی تبصره (۵)

ه (۳۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور.

و در سال ۱۳۸۹ قانون افزایش بهره‌وری کشاورزی و آب نیز در راستای حفظ و احیاء اراضی جنگل‌ها و مراتع و در ۱۳۹۰/۲/۲۶ آیین‌نامه اجرائی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌های و مراتع ۶۷/۶/۲۳ تصویب شد. در این راستا برای اینکه به بحث نظارت بر اراضی ملی و دولتی و جایگاه آن در قوانین پردازیم لازم است نسبت به مقررات واگذاری اراضی ملی و دولتی نیز اشاره مختصری داشته باشیم:

- ۱- اساس قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۳۰ با اصلاحات بعدی آن و مستند به ماده ۳۱ قانون مذکور، وزارت جهاد کشاورزی مجاز بوده است که اراضی ملی را برای طرح‌های مصوب کشاورزی و غیر کشاورزی به اشخاص حقوقی اجازه دهد.
- ۲- در ماده ۳۳ قانون مذکور هیأت سه نفری نظارت به حکم وزیر در هر استان تعیین شده که به تشخیص تملک یا تخلف و عذر موجه مجریان طرح‌ها و تعیین درصد عملیات انجام شده طرح‌های مزبور رسیدگی نمایند. و در ماده ۳۲ قانون به مراحل رسیدگی به اعتراضات اشخاص و نحوه اجرای تصمیمات هیأت‌ها و خلع ید و پرداخت هزینه‌های انجام شده با تمرکز اختیاراتی که به وزیر می‌دهد می‌پردازد.
- ۳- پس از انقلاب در سال ۵۹ شورای انقلاب، قانون واگذاری و احیاء اراضی را در خصوص نحوه واگذاری اراضی ملی و دولتی برای طرح‌های مصوب کشاورزی و غیر کشاورزی به کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی را به صورت حق بهره‌برداری و اجازه از طریق کمیسیون موضوع مواد ۳۱ و ۳۲ تعیین نمود.
- ۴- براساس مصوبه ۶۸/۱۱/۸ مجلس شورای اسلامی مبنی بر الحاق دو تبصره به ماده ۲ مذکور و مقررات بعدالتصویب باب فروش و انتقال قطعی اراضی ملی و دولتی (انفال مفتوح گردید.
- ۵- براساس مصوبات کمیسیون‌های ذیربط و یا حسب مورد با دستورات مستقیم وزیر پایان سال ۸۵ بیش از ۳ میلیون هکتار اراضی ملی و دولتی برای اجرای طرح‌های کشاورزی و غیر کشاورزی به اشخاص حقیقی و یا حقوقی واگذار شده و بخشی از این اراضی انتقال قطعی شده اما بخش اعظمی از اراضی به صورت استیجاری است و با نظارت بر اجرای طرح‌ها و نحوه بهره‌برداری از اراضی تداوم داشته باشد که در صورت بهره‌برداری متعاقباً انتقال قطعی می‌یابد.

۶- با توجه به تفسیرها و نظرات متفاوت به شرح ذیل در مورد امکان نظارت بر اجرای طرح‌ها و طولانی بودن مراحل دادرسی در محاکم قضائی برای صدور حکم خلع ید و اجرای احکام، عملاً بخش وسیعی از منابع ملی و دولتی کشور که با ارزش و مستعد اجرای طرح بوده‌اند از ید دولت خارج و مورد بهره‌برداری بهینه واقع نشده است.

الف) برخی از نظرات بر این است که کمیسیون موضوع ماده ۳۳ قانون حفاظت و بهره‌برداری صلاحیت رسیدگی به اراضی واگذار شده از طریق ماده ۳۱ قانون حفاظت را دارد و برای رسیدگی به واگذاری اراضی موضوع مواد ۳۱ و ۳۲ صلاحیت رسیدگی ندارد و مستند خود را ماده ۳۳ لایحه قانونی واگذاری و احیاء اراضی مصوب شورای انقلاب که قوانین مغایر را ملغی اعلام نمود، مطرح می‌نمایند.

ب) برخی نیز بر صلاحیت کمیسیون ماده ۳۳ بلحاظ عدم نسخ صریح در قوانین نظر دارند و به همین جهت بعضاً کمیسیون ماده ۳۳ پس از انقلاب هم تشکیل می‌شد و به موضوعات رسیدگی می‌نمود.

۷- با توجه به عبارت قسمت اخیر ماده ۳۱ یاد شده بشرح بین‌الهللین (وزارت کشاورزی و عمران روستایی بر اجرای طرح‌های مذکور نظارت خواهد داشت) وزرای وقت کشاورزی و جهاد سازندگی و جهاد کشاورزی در مقاطع زمانی مختلف به منظور برقراری نظامی برای نظارت بر اجرای طرح‌ها تاکنون، دستورالعمل‌هایی را برای نظارت و رسیدگی به تخلفات احتمالی مستاجرین و مجریان طرح‌ها تدوین و ابلاغ نمودند.

۸- در تمامی مواد قانونی فوق‌الذکر؛ قانونگذار مجوز برای پیش‌بینی آیین‌نامه اجرایی توسط دولت و یا اختیاراتی برای وزراء در تنظیم دستورالعمل‌هایی که امر نظارت را از نظر جهت‌گیری و اقدامات کاربردی که در آن حقوق متقابل دولت و مردم رعایت گردد پیش‌بینی ننموده است و همواره تشکیل کمیسیون‌ها و ترکیب آنها و چگونگی نظارت بر طرح‌ها و واگذاری اراضی، مورد اختلاف و محل بحث دستگاه‌های ذی‌ربط و بعضاً منازعه بین مردم و مرجع واگذاری اراضی بوده است.

۹- در سال ۱۳۷۲ پس از تحقیق و تفحص واگذاری اراضی در مجلس محترم شورای اسلامی برای رفع مشکلات مردم و وزارتخانه‌های مربوط طی سال‌های ۷۵ تا ۷۸ (سه سال) در قالب بودجه سنواتی برای بخشی از واگذاری و قانونمند کردن آن مصوباتی صورت می‌گیرد.

۱۰- با مطرح شدن طرح ماده واحده اصلاحی ماده ۳۳ نمایندگان در مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۲ در خصوص ابطال واگذاری‌های انجام شده توسط وزرای وقت و تأکیدات مسئولین طراز اول کشور و دستگاه‌های نظارتی در قوای سه گانه و انتظارات مردم، این فرصت فراهم شد که وزارت متبوع بحث اصلاح ماده ۳۳ قانون حفاظت و بهره‌برداری را مطرح و ابهامات و نارسایی‌های قانون در امر نظارت و واگذاری را برای جلوگیری از استنباط فردی، سرگردانی مردم در مراجع اداری و قضائی و عدم تعیین تکلیف اعتراضات، سوءاستفاده افراد فرصت‌طلب از خلاء قانونی و نیز برخورد با واگذاری‌هایی که برخلاف ضوابط و مقررات انجام شده را رفع نموده و جایگاه قانونی نظارت را تقویت نماید.

بنابراین اصلاحیه ماده ۳۳ که کار کارشناسی بسیاری را بخود اختصاص داده است به‌نجوی تهیه و تنظیم شده که امکان فسخ قرارداد اجاره و خلع ید اراضی مستأجرینی که بدون عذر موجه نسبت به اجرای طرح‌ها اقدام ننموده‌اند و یا از پرداخت حقوق دولت سر باز می‌زنند میسر باشد و مسئولین واگذاری زمین در مقابل مراجع یاد شده پاسخگو باشند و جای تردید و ابهامی را در اجرای صحیح قوانین مرتبط باقی نگذارند.

تقسیم‌بندی اراضی

زمین را به اعتبارات مختلف از جمله نحوه مالکیت و یا براساس آبادانی آن تقسیم‌بندی نموده‌اند. بر این اساس ملاحظه می‌گردد که تحقیقات بعمل آمده در زمینه اراضی نیز عمومه بیانگر توجه محققین آنها به برخی یا یکی از این تقسیم‌بندی‌ها است.^۱

انواع تقسیم‌بندی‌های اراضی

تقسیمات زمین براساس عکس‌العمل مالکان آن در برابر دعوت اسلامی:

۱- اراضی طوع: اراضی که مالکان آن به میل خود اسلام آورده‌اند.

۱- اشاره به برخی از این تحقیقات که براساس یکی از تقسیم‌بندی‌های زمین به عمل آمده‌اند:

الف) ثابتی، محمد: وضعیت حقوقی اراضی موات و بایر، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چ ۱۳۷۳

ب) جامه بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان، چ ۱۳۶۹

ج) خامنه‌ای، سیدمحمد، اقطاع، سازمان انتشارات کیهان، چ ۱۳۷۱

د) مدرسی طباطبایی، حسین: زمین در فقه اسلامی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، س ۱۳۶۲

- ۲- اراضی عَنُود: زمین‌هایی که سپاه اسلام با جنگ تصرف کرده است.
- ۳- اراضی صلح و عهد: زمین‌هایی که ساکنان آن طیّ معاهدات با دولت اسلامی و همچنین پرداخت خراج، مقابلاً مالکیتشان بر آن اراضی محترم شناخته می‌شود.
- ۴- اراضی فیء: زمین‌هایی که سپاه اسلام به سراغ آن رفته و ساکنان آن پیش از آغاز جنگ، زمین‌های خود را رها کرده و رفته‌اند.

تقسیمات زمین بر اساس نحوه فتح

- ۱- زمین‌هایی که در روزگار خلفاء پیشین فتح شده و سلف صالح در مورد آن تصمیم مشخصی اتخاذ نموده است.
- ۲- زمین‌هایی که امروز به دست مسلمانان فتح شود.
- ۳- زمین‌هایی که پیش‌تر جزو دارالاسلام بوده و سپس به دارالحرب پیوسته است و اکنون مجدداً به خاک سرزمین اسلامی ضمیمه می‌شود.

تقسیمات زمین در ارتباط با شرایط مذهبی حاکم بر آن

- ۱- مناطق احداث شده به وسیله مسلمانان.
- ۲- مناطقی که با جنگ فتح شده و یا ساکنان آن طیّ قراردادی تعهد پرداخت خراج به مسلمانان نموده و مالکیت اراضی خود را نیز از دست داده‌اند.
- ۳- مناطقی که ساکنان آن در قرارداد صلح مالکیت اراضی خود را برای خویش حفظ کرده‌اند.

تقسیمات زمین به اعتبار وضعیت مالیاتی

۱- اراضی عشری

- ۱-۱- کلیه زمین‌هایی که مالکان آن به میل خود اسلام آورده باشند.
- ۱-۲- کلیه زمین‌هایی که با جنگ فتح شده ولی دولت اسلامی به هر دلیل بر آن خراج نهاده است مانند اراضی شبه جزیره عربی از جمله مکه.
- ۱-۳- زمین‌هایی که به وسیله مسلمانان به صورت زمین کشاورزی درآمده باشد مانند اراضی مواتی که وسیله آنان تبدیل به اراضی مزروعی شده است.

۴-۱- زمین‌هایی که با جنگ فتح شده و میان جنگاوران تقسیم شده باشد.

۵-۱- زمین‌هایی که با صلح فتح شده و مالکیت آن در عقد صلح به صاحبان اصلی آن بازگذاشته شده است و بعداً مالکان آن مسلمان شده‌اند یا مسلمانان آن را به تصرف خود در آورده‌اند.

۶-۱- اقطاعاتی که به صورت تملیک وسیله دولت اسلامی انجام گرفته باشد.

۷-۱- زمین‌هایی که مسلمانان به صورت فردی به دست آوردند و به خاک اسلامی ضمیمه سازند.

۲- اراضی خراجی

۱-۲- کلیه زمین‌هایی که با قرارداد صلح به سرزمین اسلامی پیوسته و مالکیت آن در قرار داد صلح به جامعه مسلمانان واگذار شده است.

۲-۲- کلیه زمین‌های که با جنگ تصرف شده و تقسیم نشده است.

۳-۲- زمین‌هایی که مالکان آن پیش از آغاز جنگ با سپاه اسلام آن را رها کرده و رفته باشند.

تقسیمات زمین در رابطه با آبادانی آن

۱- زمین‌هایی که آبادانی آنها طبیعی است مانند مراتع و جنگل‌ها و سواحل دریاها.

۲- زمین‌های موات که هرگز کسی آن را آباد ننموده است.

۳- زمین‌هایی که موات بوده و به وسیله افراد آباد شده است.

۴- زمین‌هایی که آباد بوده و سپس مالکان مرده یا آن را رها کرده‌اند و در نتیجه به صورت موات درآمد است.

تقسیمات زمین بر اساس نحوه مالکیت

۱- املاک شخصی

۱-۱- کلیه زمین‌هایی که مالکان آن به میل خود اسلام آورده باشند.

۲-۱- اراضی مواتی که به وسیله افراد آباد شده است.

۳-۱- اراضی که مالکان اولیه، مالکیت اراضی خود را در قرارداد صلح برای خویش حفظ کرده بودند.

۲- املاک عمومی که متعلق به جامعه اسلامی است

۱-۲- کلیه زمین‌هایی که سپاه با جنگ تصرف کرده است.

۲-۲- کلیه زمین‌هایی که به حسب قرارداد صلح، مالکیت آن به مسلمانان واگذار شده است.

۳- املاک دولتی، اراضی موات که متعلق به دولت اسلامی (امام) است

۳-۱- کلیه اراضی موات اصلی، زمین‌هایی که هرگز کسی آن را آباد نکرده است.

۳-۲- کلیه زمین‌هایی که آبادانی آنها طبیعی است.

۳-۳- کلیه اراضی بدون مالک که شامل اراضی نوظهور نیز هست مانند موردی که به خاطر پایین

رفتن آب، جزیره‌ای در میان دریا یا رود بوجود آید.

۳-۴- کلیه زمین‌هایی که بدون جنگ به تصرف سپاه درآمده است.

۳-۵- زمین‌هایی که لشکر مسلمانان در جنگی که بدون اجازه امام انجام داده است تصرف کرده باشد.

۳-۶- اقطاع و املاک شخصی پادشاهان سرزمین‌های فتح شده.

تقسیمات زمین به اعتبار استقرار جغرافیایی

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود هر یک از این تقسیم‌بندی‌ها شامل زمین‌های مختلفی به عنوان زیرمجموعه می‌باشند، البته این تقسیم‌بندی نسبتاً جامع همانگونه که در بالا نیز به آن اشاره شد یک تقسیم‌بندی از دیدگاه فقهی و مطابق آراء و نظرات فقهای عظام است، و به همین دلیل نیز برخی از این تقسیم‌بندی‌ها که با توجه به شرایط و اوضاع و احوال دوره خاص خود بعمل آمده‌اند (مانند تقسیم‌بندی‌های ردیف اول تا چهارم بالا) در حال حاضر کاربرد عملی برای آنها منصور نیست. از این میان صرفاً تقسیم‌بندی‌های ردیف پنجم و ششم بالا در حال حاضر دارای ارزش عملی و کاربردی بوده، و قوانین موضوعه ایران نیز اساساً به تبیین احکام بر این اراضی و همچنین تصمیم‌گیری‌های دولت در خصوص آنها در هر منطقی پرداخته است.

اما صرف‌نظر از تقسیمات ارایه شده در بالا، تلاش محقق در این رساله ناظر به ارایه تقسیم‌بندی جدیدی از اراضی، تحت عنوان «تقسیمات زمین به اعتبار محدوده استقرار جغرافیایی» خواهد بود؛ براساس این تقسیم‌بندی اراضی به دو دسته «اراضی داخل محدوده شهرها» و «اراضی خارج از محدوده شهرها» تقسیم می‌شوند. البته همان‌گونه که از عنوان موضوع رساله پیدا است، سعی و تلاش ما صرفاً به بررسی دسته اخیر این تقسیم‌بندی یعنی اراضی خارج از محدوده شهرها تعلق خواهد گرفت.

با استناد و توجه به متون و روح قوانین موضوعه در خصوص این اراضی، علل و جهات این تفکیک و تقسیم‌بندی از سوی قانونگذار در صور و قالب‌های ذیل مشخص می‌گردد:

الف) اعمال سیاست‌های خاص حمایتی از کاربری اراضی خارج از محدوده شهرها

قوانین و مقررات موضوعه در خصوص اراضی، بیان کننده این امر می‌باشند که محدودیت‌های اعمال شده از سوی قانونگذار نسبت به حقوق مالکانه صاحبان اراضی شهری به مراتب بیشتر از محدودیت‌های اعمال شده نسبت به حقوق مالکانه اراضی خارج از محدوده شهرها می‌باشد. اما از سوی دیگر قانونگذار با بکارگیری سعی و تلاش می‌نماید تا با اعمال سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی، همچنین حمایت از منابع و ذخایر طبیعی مانند جنگل‌ها و مراتع و حمایت قانونی و شرعی از مالکیت عمومی نسبت به اراضی ملی و مستحدثه، ضمن این که به‌طور طبیعی در حقوق مالکان اراضی خارج از محدوده شهرها نیز محدودیت‌های زیادی را اعمال می‌نماید، همچنین با اعمال روش‌های صحیح و منطقی، به حفظ کاربری اراضی قابل استفاده واقع در محدوده خارج از شهرها و احیاء اراضی دیگری که به‌طور طبیعی قابلیت بهره‌برداری را دارا نمی‌باشند، در قالب بهره‌برداری‌های کشاورزی، صنعتی، آموزشی و... کمک نماید. حال به ذکر برخی از این مقررات در ذیل می‌پردازد:

۱- الف) قانون اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶ و اصلاحیه‌های بعدی آن.

۲- الف) قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره زارعین مستاجر مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۳

۳- الف) آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷

۴- الف) قانون نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵

۵- الف) قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱

ب) اعمال ضوابط محدود کننده شهرسازی و رعایت کاربری اراضی داخل محدوده شهرها

اراضی داخل محدوده شهرها دارای ضوابط محدوده کننده شهرسازی و رعایت دقیق کاربری‌های تعیین شده برای هر زمین می‌باشند، و این در جای است که اراضی خارج از محدوده فاقد چنین ضوابط محدوده کننده‌ای می‌باشند. از سوی دیگر مطابق این دسته از قوانین و مقررات، اساساً دولت و شهرداری‌ها به منظور رفع نیازمندی‌های عمومی و یا حتی نیازمندی سازمان، وزارتخانه یا مؤسسات دولتی اقدام به تملک اراضی خصوصی افراد بدون رضایت آنها می‌نمایند. البته این عمل دولت و شهرداری‌ها - آنچنان که در جای خود از سوی محققین بحث شده است - برخلاف احکام اولیه دین مبین اسلام می‌باشند و نتیجتاً مطابق

«قاعده الضرورات تنقذر بقدرها»^۱ می‌بایست از سوی مقنن هم در محدوده مشخص شده، و هم در زمان محدود اعمال شود؛ مع‌الاسف آنچه مشاهده می‌شود، حاکی از عدم رعایت این قاعده است.^۲ علیهذا در این قسمت به ذکر برخی از این قوانین و مقررات می‌پردازیم:

- ۱- (ب) لایحه قانونی تملک اراضی برای اجرای برنامه شهرسازی مصوب ۱۳۳۹/۳/۱۷
- ۲- (ب) قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱
- ۳- (ب) قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷/۹/۷
- ۴- (ب) قانون نوسازی اراضی موات شهری و کیفیت عمران آن مصوب ۱۳۵۸/۴/۵
- ۵- (ب) قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲
- ۶- (ب) قانون تعیین وضعیت املاک واقع در طرح‌های دولتی و شهرداری‌ها مصوب ۱۳۶۷/۸/۲۹

تعیین محدوده اراضی خارج از محدوده شهرها

پس از ارایه تعریف و تقسیم‌بندی اراضی، در این بخش سعی خواهیم نمود تا با اینکه بر قوانین مربوطه، حدود و مرزبندی دقیق بین اراضی داخل و خارج از محدوده شهرها را مشخص نماییم. قبل از شروع بحث توجه به چند نکته مهم ضروری است.

نکته اول: متأسفانه قانونگذار در هیچ یک از قوانین مربوط به اراضی خارج از محدوده شهرها، تعریفی در خصوص عبارت «خارج از محدوده شهرها» و یا حدود و ثغور واقعی آن نیاورده است؛ بلکه بالعکس اقدام به تعریف شهر و محدوده‌های قانونی و استحفاظی شهر و یا شهرک و محدوده آن، نموده است.^۳

۱- جعفری‌لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، چ ششم، س ۱۳۷۲، ص ۴۱۶ و ۷۷۶.

الضرورات تنقذر بقدرها

ضرورت حالتی است که به صورت یک عذر قانونی برای ارتکاب پاره‌ای از امور ممنوع پذیرفته می‌شود و باید در مورد این عذر اندازه و مقدار لازم رعایت شود و استفاده بدون جهت از این عذر نشود.

در جای دیگر (ش ۲۳۳۲۱) در تعریف ضرورت آورده است:

عذری است که به موجب آن ارتکاب پاره‌ای از امور ممنوعه مجاز است مانند کسی که گرسنه و در شرف هلاکت است که می‌تواند از مال غیر بدون اذن او به قدر سد جوع بردارد و بعد عووض را بدهد همین مورد است که گفته‌اند «ما یلیح للضرورة یتقذر بقدرها» یعنی به قدر رفع ضرورت می‌توان مرتکب امر ممنوع گردید.

۲- ر. ک جامه بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان، سال ۱۳۶۹، ص ۴۱.

۳- به‌عنوان نمونه رجوع شود به آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷ همچنین آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴ و آیین‌نامه اجرایی قانون تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد اراضی موات، در این مصوبه‌ها با این که موضوع اصلی بحث در

نکته دوم: قوانین ناظر به این دسته اراضی صرفاً به معرفی و بیان اراضی خارج از محدوده، آن هم به صورت پراکنده و نه به صورت یکدست و منسجم اقدام نموده‌اند. به همین دلیل نیز ناگزیر هستیم تا با ارایه تعریف شهر، شهرک، روستا و محدوده یا حریم‌های قانونی، خدماتی و استحقاقی هر یک از آنها، به مرزبندی دقیق این دو دسته اراضی (اراضی داخل و خارج از محدوده شهرها) دست یابیم. به تعبیر واضح‌تر با روشن شدن تعریف شهر و محدوده و حریم‌های تعیین شده آن و همچنین ثغور شهرک و روستا در قوانین و مقررات، نتیجتاً حدود و ثغور اراضی خارج از این محدوده‌ها نیز روشن خواهد شد.

البته چنین به نظر می‌رسد که قانونگذار در هنگام وضع این قوانین با این که در مقام بیان نیز بوده‌اند، اما سعی نموده است تا از طریق مفهوم و نه منطوق صریح عبارت «خارج از محدوده شهر» را تعریف نماید.^۱ همچنین که قانونگذار این شیوه را در مواردی مانند ماده ۱۸۹ ق. م در تعریف عقد معلق بکار برده است.^۲

قبل از شروع تعاریف مربوطه، ناگزیر از پاسخگویی به این شبهه و پرسش هستیم، که چرا در تعریف و تعیین حدود اصطلاح «خارج از محدوده شهرها» تعاریف اصطلاحات شهرک و روستا و حریم قانونی آنها نیز آورده شده‌اند؟ به همین منظور سعی می‌شود تا کلیه این دلایل را به شکل دسته‌بندی شده در ذیل ذکر نماییم.

الف) در برخی از مصوبات مانند آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷^۳ و آیین‌نامه

خصوص اراضی خارج از محدوده شهرها است، قبل از ورود به بحث، اقدام به تعریف محدوده قانونی و استحقاقی شهر، شهرک و محدوده‌های شهرک نموده است.

۱- جعفری‌لنگرودی، دکتر محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، ش ۵۵۵۴، ج ششم، س ۱۲۷۲. منطوق یک کلام عبارت است از معنی آن که در زمان تکلم به الفاظ آن کلام بلافاصله و بدون تفحص و تفرس ذهن در خاطر شنونده خطور می‌کند. گاهی این معنی پس از خطور در ذهن نردبان وصول به معنی دیگر همان کلام است و آن را مفهوم نامیده‌اند ...

۲- ماده ۱۸۹ قانون مدنی: عقد منجر آن است تأثیر آن بر حسب انشاء موقوف به امر دیگری نباشد والا معلق خواهد بود.

۳- بند الف ماده ۲ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷: «شهرک به محلی اطلاق می‌شود که در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها با حداقل ۵۰۰ قطعه زمین برای احداث واحدهای مسکونی به صورت مستقل یا آپارتمانی قابل تملک شخصی به اضافه ساختمان‌ها و تأسیسات مورد نیاز عمومی و اجتماعی سکنه به صورت مجتمع برای سکونت و تأمین نیازهای عمومی و جانمایی و رفاهی شاغلین بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی یک منطقه یا به منظور رفع کمبود و جلوگیری از توسعه بی‌تناسب شهرهای مجاور و یا به صورت مراکز تفریحی جهت استفاده مردم یک منطقه یا مردم سراسر کشور بوجود آمده و امور آن به وسیله هیأتی که توسط ساکنان و مالکان انتخاب می‌شوند و با خود یاری ساکنان و مالکان اداره می‌شود.

اجرای قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴^۱ که در مقام بیان و تعیین حدود و ثغور اراضی خارج از محدوده شهرها بوده است، اقدام به تعریف شهرک و روستا و حریم آنها نیز نموده است.

ب) در پاره‌ای از مصوبات مانند قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱، برای تعیین حدود اراضی خارج از محدوده شهرها، الفاظ شهرها و شهرک‌ها را در کنار یکدیگر و به‌طور یکسان بکار برده است.^۲ و به همین دلیل نیز در بند ب و ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی این قانون مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴، که در بالا به آن اشاره شد محدوده قانونی شهرک و روستا را نیز تعریف نموده است.

ج) هر چند که در مصوباتی مانند آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷، و قانون اصلاح قانون راجع به تأسیس شرکت شهرک‌های صنعتی ایران مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۷ که در تاریخ ۱۳۷۶/۳/۱۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است، از موضوع واگذاری برای تأسیس شهرک صحبت به میان آمده است؛^۳ اما توجه به این نکته

۱- بند ب و ج ماده ۱- آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴:

«ب) محدوده قانونی شهرک: محدوده‌ای است که به تصویب مراجع قانونی ذیربط رسیده باشد.»

«ج) محدوده قانونی روستا: در طرح‌های هادی یا بهسازی روستا، محدوده‌ای است که به تصویب مراجع قانونی ذیربط رسیده باشد و در روستاهای فاقد طرح هادی یا بهسازی، محدوده مسکونی موجود روستا است.»

۲- ماده ۱- قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱: «به منظور حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها و تداوم بهره‌وری آنها از تاریخ تصویب این قانون تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها در خارج از محدوده قانونی شهرها و شهرک‌ها جز در موارد ضروری ممنوع می‌باشد.»

تبصره ۲- مرجع تشخیص اراضی زراعی و باغ‌ها در خارج از محدوده قانونی شهرها و شهرک‌ها وزارت کشاورزی است ...»

۳- الف) بند الف ماده ۲ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷: «شهرک به محلی اطلاق می‌شود که در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها با حداقل ۵۰۰ قطعه زمین برای احداث واحدهای مسکونی به صورت مستقل یا آپارتمانی قابل تملک شخصی به اضافه ساختمان‌ها و تأسیسات مورد نیاز عمومی و اجتماعی سکنه به صورت مجتمع برای سکونت و تأمین نیازهای عمومی و اجتماعی و رفاهی شاغلین بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی یک منطقه یا به منظور رفع کمبود و جلوگیری از توسعه بی‌تناسب شهرهای مجاور و یا به صورت مراکز تفریحی جهت استفاده مردم یک منطقه یا مردم سراسر کشور بوجود آمده و امور آن به وسیله هیاتی که توسط ساکنان و مالکان انتخاب می‌شوند و با خود یاری ساکنان و مالکان اداره می‌شود.»

ب) بند ۷ قانون اصلاح قانون راجع به تأسیس شرکت شهرک‌های صنعتی ایران مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۷ که در تاریخ ۱۳۷۶/۳/۱۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است: «تعیین محل شهرک (در منطقه تصویب شده توسط مجمع) و طراحی نقشه شهرک برای نیازهای گوناگون براساس ضوابط اعلام شده توسط وزارت مسکن و شهرسازی

ضروری است که به محض اختصاص این اراضی به شهرک، روستا و یا حریم آنها، ضمن خروج موضوعی این اراضی از محدوده «اراضی خارج از محدوده شهرها» به معنی‌الخاص، همچنین دارای احکام خاص خود از جنبه‌های نظارتی و حفظ و نگهداری خواهند شد. آن‌چنان که اداره امور شهرک، با توجه به قسمت ذیل بند الف ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷، را بر عهده هیأت خاصی قرار گرفته است.^۱

درخصوص روستا نیز وضع به همین صورت است، چرا که روستاها نیز هر چند در بعضی از مواقع به فراخور نیازمندی‌های خاص آنها، برخی از اراضی خارج از محدوده شهرها به آنها واگذار می‌شود،^۲ اما همان‌گونه که در قوانین نیز به این امر توجه شده است، علاوه بر آن که روستا دارای تعریف و ضوابط اداره و نگهداری خاص خود می‌باشد،^۳ حتی کلیه امور مربوط به توسعه و تغییر و تحولات آینده آن نیز دارای ضوابط خاص خود می‌باشند.^۴

انجام خواهد شد و در هر حال شهرک‌های صنعتی از حریم قانونی و استحفاظی شهرها و قانون شهرداری‌ها مستثنی بوده و واگذاری اراضی به متقاضیان و حدود و شرایط و نحوه عمل در این خصوص در اختیار مسؤولان شهرک صنعتی است که...»

۱- بند الف ماده ۲ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷: «... و امور آن به وسیله هیأتی که توسط ساکنان و مالکان انتخاب می‌شوند و با خود یاری ساکنان و مالکان اداره می‌شود.»

۲- تبصره ۳ قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن مصوب ۱۳۶۵/۹/۳۰: «زمین‌هایی که اسناد آنها باطل می‌شوند چنانچه حریم روستاها باشد جهت کارهای عام‌المنفعه و یا تعلیف احشام یا احداث واحدهای مسکونی روستا و سایر خدمات مورد لزوم برای روستا بر حسب مورد اختصاص داده خواهد شد.»

۳- ماده ۲ قانون و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵: «روستا واحد مبدأ تقسیمات کشوری است که از لحاظ محیط زیستی (وضع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) همگن بوده که با حوزه و قلمرو معین ثبتي یا عرفی مستقل که حداقل تعداد ۲۰ خانوار یا صد نفر اعم از متمرکز یا پراکنده در آنجا سکونت داشته باشند و اکثریت ساکنان دایمی آن به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به یکی از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری، باغداری به‌طور اعم و صنایع روستایی و صید و با ترکیبی از این فعالیت‌ها اشتغال داشته باشند و در عرف به‌عنوان ده، آبادی، دهکده یا قریه نامیده می‌شده است.»

۴- ماده ۱۳ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵: «هرگونه انتزاع، الحاق، تبدیل، ایجاد و ادغام و نیز تعیین و تغییر مرکزیت و تغییر نام و نامگذاری واحدهای تقسیمات کشوری، به جز استان بنا به پیشنهاد وزارت کشور و تصویب هیأت وزیران خواهد بود.»

همچنین مطابق ماده واحده قانون تفسیریه ماده ۱۳ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵ که در تاریخ ۱۳۶۹/۱۱/۳۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است، چنین مقرر گردید: «تبدیل روستا به شهر طبق ماده ۱۳ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری بنا به پیشنهاد وزارت کشور و تصویب هیأت وزیران خواهد بود.»

پس از ذکر این مقدمه کوتاه اکنون سعی می‌شود، تا عناوین شهر، شهرک، روستا و محدوده یا حریم‌های قانونی، خدماتی و استحقاقی هر یک از آنها با تکیه بر قوانین موضوعه تعریف و تعیین شوند.

الف) شهر

به موجب ماده ۴ قانون و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵ «شهر عبارت است از محلی با محدوده قانونی که در محدوده جغرافیایی بخش واقع گردیده و از نظر بافت ساختمانی اشتغال و سایر عوامل دارای سیمایی با ویژگی‌های خاص خود بوده، به‌طوری که اکثریت ساکنان دایمی آن در مشاغل کسب، تجارت، صنعت، کشاورزی، خدمات و فعالیت‌های اداری اشتغال داشته و در زمینه خدمات شهری از خودکفایی نسبی برخوردار و کانون مبادلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی حوزه جذب و نفوذ پیرامون خود بوده و حداقل دارای ده هزار نفر جمعیت باشد».

پس از روشن شدن تعریف و بیان محدوده و حریم‌های مشخص شده اطراف شهر به شرح ذیل می‌پردازیم: هر شهر دارای حریم و محدوده‌هایی است که هر یک از آنها به تفکیک ارایه شده در زیر دارای وضعیت حقوقی و احکام و مقررات مربوط به خود می‌باشند.^۱

محدوده خدماتی شهر

با توجه این که این اصطلاح از سوی قانونگذار تعریف نشده است، بنابراین سعی می‌شود با استناد به متون و روح قوانین موضوعه در این خصوص، این اصطلاح را تعریف نماییم: با دقت در

همچنین برای دیدن تعاریف مشابه، ر.ک: آیین‌نامه تأسیس شهرداری و اساسنامه شهرداری‌های ایران و قانون شهرداری‌ها.

- تعریف حریم در لغت: پیرامون. گراگرد خانه. و مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد، احرم، احاریم جمع آن است. ل از: عمید، حسن: فرهنگ عمید، ص ۵۰۱

تعریف حریم در ماده ۱۳۶ قانون مدنی: «حریم مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و نهر و امثال آن است که برای مال انتفاع از آن ضرورت دارد».

تعریف حریم در بند ۱۲ ماده ۱ «آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران»: «حریم اراضی

عبارت است از مقدار زمینی که در اطراف و جوانب اراضی احیا شده (تأسیسات، ده و غیره) مورد نیاز عادی استفاده از اراضی احیا شده باشد و مقدار آن به تناسب عنوان، ذوی الحریم متفاوت است.»

مواد ۲ و ۵۶ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ و تبصره ۱ ماده ۲۳ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷/۹/۷^۱ چنین به نظر می‌رسد که منظور قانونگذار از اصطلاح محدوده خدماتی شهر، ناظر به قسمتی از نقشه جامع یا هادی شهر است که شهرداری با توجه به امکانات مالی و فنی خود، پس از تعیین انجمن شهر، در آن محدوده مکلف به ارائه خدمات می‌باشد.

محدوده یا حریم استحفاظی شهر

از آنجایی که این اصطلاح نیز مانند اصطلاح فوق‌الذکر به‌طور دقیق و مشخص از سوی قانونگذاری تعریف نشده است، بنابراین سعی می‌شود با توجه به مفاهیمی قانونی ارائه شده در این خصوص، این اصطلاح را تعریف نماییم:

بنا به مستفاد از ماده ۹۹ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ و بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷^۲ محدوده یا حریم استحفاظی شهر عبارت است از محدوده‌هایی که خارج از محدوده قانونی شهر قرار گرفته و برای گسترش احتمالی محدوده قانونی شهر در آینده تحت نظارت و حفاظت شهرداری مدنظر و پیش‌بینی می‌شود. بنابراین در صورتی که شهرداری طرح داشته باشد، و در هنگام تهیه این طرح‌ها محدوده استحفاظی یا نفوذی برای گسترش آتی شهر مورد پیش‌بینی واقع شود، همین قسمت‌های پیش‌بینی شده به عنوان محدوده یا حریم

۱- الف) ماده ۲ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «حدود حوزه شهرداری به وسیله شهرداری با تصویب انجمن شهر

تعیین می‌شود و پس از موافقت شورای شهرستان و تصویب وزارت کشور قابل اجرا است.»

ب) ماده ۵۶ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «شهرداری خارج از حدود مصوب شهر حق تعهد تهیه و توزیع آب

برق و سایر تأسیسات شهرداری را ندارد.»

ج) تبصره ۱ ماده ۲۳ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷/۹/۷، اصلاحی در تاریخ‌های ۱۳۵۰/۳/۳۱

۱۳۵۱/۴/۷ «شهرداری‌ها مجازند مادام که نقشه جامع شهر تهیه و تصویب نشده است ایجاد ساختمان و احداث

هرگونه بنا و تأسیساتی را در قسمتی از محدوده شهر فقط برای یک بار و با ذکر علت از تاریخ اجرای قانون

نوسازی حداکثر برای مدت سه سال ممنوع اعلام کنند و پس از تهیه و تصویب نقشه جامع شهر مکلفند حداکثر

ظرف دو سال نقشه‌های تفصیلی را تهیه و اراضی و املاکی را که براساس نقشه مذکور در معرض طرح‌های عمران

و نوسازی واقع می‌شود مشخص نموده و احداث هرگونه بنا و تأسیسات را در این‌گونه اراضی ممنوع کنند. این‌گونه

اراضی و همچنین اراضی بایر و مزروعی - و باغ‌ها - واقع بین محدوده خدمات شهری مصوب انجمن شهر

محدوده قانونی شهر مادام که اجازه ساختمان داده نمی‌شود از پرداخت عوارض نوسازی معاف می‌باشند.»

۲- الف) ماده ۹۹ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «شهرداری‌ها مکلفند در مورد حریم شهر اقدامات زیر را بنمایند:

۱- تعیین حدود حریم و تهیه نقشه جامع شهرسازی با توجه به توسعه احتمالی.

استحقاقی شهر، تلقی خواهند شد. اما در صورتی که طرح جامع یا هادی شهر فاقد اوصاف فوق باشد، در چنین صورتی حریم استحقاقی شهر توسط شهرداری تعیین و به تصویب انجمن شهر و تأیید وزارت کشور می‌رسد.^۱

البته از تاریخ ۱۳۶۶/۷/۸ یعنی زمان تصویب آیین‌نامه اجرایی قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد اراضی موات، که در ماده ۴ چنین بیان می‌دارد: «در شهرهایی که در طرح جامع یا هادی برای آنها تهیه شده و به تصویب مراجع ذیربط رسیده و در طرح‌های مذکور محدوده استحقاقی یا نفوذی مشخص گردیده است حریم شهر همان محدوده استحقاقی یا نفوذی است و در مورد شهرهایی که فاقد طرح جامع یا هادی بوده و یا محدوده استحقاقی یا نفوذی در طرح‌های مذکور تعیین نشده باشد محدوده استحقاقی شهر توسط وزارت مسکن و شهرسازی تعیین و اعلام می‌گردد.»

بنابراین در صورتی که شهرداری دارای طرح جامع یا هادی باشد، و در هنگام تهیه این طرح‌ها محدوده استحقاقی یا نفوذی برای گسترش آتی شهر مورد پیش‌بینی واقع شود، مطابق موارد قبل از تاریخ ۱۳۶۶/۷/۸، همین قسمت‌های پیش‌بینی شده به عنوان محدوده یا حریم استحقاقی شهر، تلقی خواهند شد. اما در صورتی که طرح جامع یا هادی شهر محدوده استحقاقی را پیش‌بینی ننموده باشد، در این صورت حریم استحقاقی شهر توسط وزارت مسکن و شهرسازی تعیین می‌شود.

مورد قانونی دیگری که این استنباط را تقویت می‌نماید، تبصره ۲ ماده ۲ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ می‌باشد: «وزارت مسکن و شهرسازی مکلف است جهات توسعه شهرها و شهرک‌ها (متصل یا منفصل) را حتی‌المقدور در خارج از اراضی زراعی و باغ‌ها طراحی و از اراضی غیرزراعی و غیرقابل کشاورزی استفاده نماید و تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌های موجود داخل محدوده قانونی شهرها را به حداقل ممکن برساند.»^۲

محدوده قانونی شهر

ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷ چنین می‌گوید: «از لحاظ اجرای مقررات مندرج در این آیین‌نامه کلمات و عبارت محدوده قانونی حریم شهر (محدوده استحقاقی یا نفوذی) در مفاهیم زیر بکار رفته است.

۱- ر.ک: جامع بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان، س ۱۳۶۹، ص ۴۷.

۲- برای دیدن نظر مخالف ر.ک: جامع بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان،

۱- محدوده قانونی در شهرهایی که طرح جامع یا طرح هادی برای آنها تهیه و به تصویب مراجع ذیربط رسیده باشد شامل محدوده خدماتی به اضافه محدوده توسعه آینده شهر که در طرح جامع و هادی منظور گردیده است خواهد بود. مگر این که حدود حوزه شهرداری تعیین شده طبق ماده ۲ قانون شهرداری وسیع تر از آن باشد که در این صورت محدوده اخیرالذکر محدوده قانونی شناخته می شود و در مورد سایر شهرها محدوده قانونی همان حدود حوزه شهرداری است که طبق ماده ۲ قانون شهرداری تعیین می گردد.

۲- در شهرهایی که طرح جامع یا هادی برای آنها تهیه شده و به تصویب مراجع ذیربط رسیده و در طرح های مذکور محدوده استحفاظی یا نفوذی است و در مورد شهرهایی که فاقد طرح جامع یا هادی بوده و یا محدوده استحفاظی یا نفوذی در طرح های مذکور تعیین نشده باشد حریم شهر براساس ماده ۹۹ الحاقی به قانون شهرداری تعیین می گردد.^۱

همچنین برابر بند الف ماده ۱ آیین نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴ مقرر گردیده است: «محدوده قانونی شهر: محدوده ای است که براساس تبصره (۱) ماده (۴) قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری - مصوب ۱۳۶۲ - به تصویب مراجع ذیربط رسیده باشد.»

بنابراین با توجه به مواد و تعاریف ارائه شده فوق، نتایج ذیل حاصل می شود:

الف) شهرهایی که دارای نقشه جامع می باشند، این نقشه دربرگیرنده محدوده یا حریم قانونی شهر می باشد. که اگر این نقشه مربوط به تاریخ قبل از تصویب «قانون تعاریف و

۱- ضمناً به منظور آشنایی با مواد ۲ و ۹۹ قانون شهرداری که در متن این ماده مورد استناد واقع شده اند، متن این مواد در ذیل آورده می شود.

الف) ماده ۲ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «حدود حوزه هر شهرداری به وسیله شهرداری با تصویب انجمن شهر تعیین می شود و پس از موافقت شورای شهرستان و تصویب وزارت کشور قابل اجرا است.»

ب) ماده ۹۹ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «شهرداری ها مکلفند در مورد حریم شهر اقدامات زیر را بنمایند

۱- تعیین حدود و حریم و تهیه نقشه جامع شهرسازی با توجه به توسعه احتمالی ...
 ۲- نقشه جامع شهرسازی و مقررات مذکور پس از تصویب انجمن شهر و تأیید وزارت کشور برای اطلاع عموم آگهی و به موقع اجرا گذاشته خواهد شد ...»

- تبصره (۱) ماده (۴) قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵: «تعیین محدوده شهری به پیشنهاد شورای شهر و تصویب وزارتین کشور و مسکن و شهرسازی خواهد بود.»

ب) ماده ۹۹ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ «شهرداری ها مکلفند در مورد حریم شهر اقدامات زیر را بنمایند

۱- تعیین حدود حریم و تهیه نقشه جامع شهرسازی با توجه به توسعه احتمالی ...
 ۲- تبصره (۱) ماده (۴) قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵: «تعیین محدوده شهری به پیشنهاد شورای شهر و تصویب وزارتین کشور و مسکن و شهرسازی خواهد بود.»

ضوابط تقسیمات کشوری» یعنی ۱۳۶۲/۴/۱۵ باشد، در این صورت محدوده قانونی به محدوده و نقشه‌ای قلمداد می‌شود که پس از رایه پیشنهاد از سوی انجمن شهر، به تصویب وزارت کشور نیز رسیده باشد. و اگر محدوده پس از تاریخ ۱۳۶۲/۴/۱۵ باشد محدوده قانونی شامل محدوده پیشنهادی شورای شهر، که به تصویب وزارتین کشور و مسکن و شهرسازی نیز رسیده باشد؛ می‌گردد.

ب) در شهرهای فاقد نقشه جامع و هادی، محدوده قانونی شهر، شامل محدوده‌ای است که در حال حاضر با توجه به حاکمیت «قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵» این محدوده پس از پیشنهاد شورای شهر به تصویب وزارتین کشور و مسکن و شهرسازی می‌رسد.^۱

شهرک

به موجب بند الف ماده ۲ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۷ «شهرک به محلی اطلاق می‌شود که در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها با حداقل ۵۰۰ قطعه زمین برای احداث واحدهای مسکونی به صورت مستقل یا آپارتمانی قابل تملک شخصی به اضافه ساختمان‌ها و تأسیسات مورد نیاز عمومی و اجتماعی سکنه به صورت مجتمع برای سکونت و تأمین نیازهای عمومی و اجتماعی و رفاهی ساکنین بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی یک منطقه یا به منظور رفع کمبود و جلوگیری از توسعه بی‌تناسب شهرهای مجاور و یا به صورت مراکز تفریحی جهت استفاده مردم یک منطقه یا مردم سراسر کشور بوجود آمده و امور آن به وسیله هیأتی که توسط ساکنان و مالکان انتخاب می‌شوند و با خودیاری ساکنان و مالکان اداره می‌شود.»

حریم قانونی و استحفاظی شهرک

تبصره ۲ ماده ۲ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ چنین بیان داشته است: «وزارت مسکن و شهرسازی مکلف است جهات توسعه شهرها و شهرک‌ها (متصل

۱- برای دیدن نظر مخالف رک: جامع بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان،

یا منفصل) را حتی المقدور در خارج از اراضی زراعی و باغ‌ها طراحی و از اراضی غیر زراعی و غیرقابل کشاورزی استفاده نماید و تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌های موجود داخل محدوده قانونی شهرها را به حداقل ممکن برساند. «همچنین مطابق بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴ مقرر گردیده است: «محدوده قانونی شهرک: محدوده‌ای است که به تصویب مراجع قانونی ذیربط رسیده باشد.»

بنابراین مطابق تعابیر و تعاریف بعمل آمده در بالا در خصوص حریم استحفاظی شهر، وزارت مسکن و شهرسازی می‌تواند به منظور رعایت حقوق ساکنین شهرک‌ها و برای گسترش احتمالی شهرک‌ها در آینده محدوده‌ای از اراضی اطراف شهرک‌ها را تحت عنوان «حریم استحفاظی و توسعه آبی شهرک» مورد پیش‌بینی قرار داده و تعیین نماید.

از سوی دیگر لازم به یادآوری است که با توجه به پیش‌بینی حریم استحفاظی برای شهرک‌ها از سوی قانونگذار، نتیجتاً مجموع محدوده اصلی و خدماتی شهرک که در تعریف شهرک بیان شد، به اضافه حریم استحفاظی آن، تشکیل محدوده و حریم قانونی شهرک را می‌دهند، که این محدوده به تعبیر بند «ب» ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴ از طریق مراجع قانونی ذیربط تعیین و تصویب خواهند شد.^۱

روستا

ماده ۲ قانون و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵ در تعریف روستا چنین بیان داشته است: «روستا واحد مبدأ تقسیمات کشوری است که از لحاظ محیط زیستی (وضع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) همگن بوده که با حوزه و قلمرو معین ثبتي یا عرفی مستقل که حداقل تعداد ۲۰ خانوار یا صد نفر اعم از متمرکز یا پراکنده در آنجا سکونت داشته باشند و اکثریت ساکنان دایمی آن به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به یکی از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری، باغداری به‌طور اعم و صنایع روستایی و صید و یا ترکیبی از این فعالیت‌ها اشتغال داشته باشند و در عرف به عنوان ده، آبادی، دهکده یا قریه نامیده می‌شده است.»

۱- برای دیدن نظر مخالف رک: جامع بزرگ، محمد: تملک اراضی توسط دولت و شهرداری‌ها، انتشارات مسلم همدان، س ۱۳۶۹، ص ۴۷. البته اعلام چنین نظری قطعاً با توجه به زمان تدوین کتاب مورد نظر بوده، چرا که ملاحظه می‌شود، تصویب «قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۲/۳۱» پس از زمان تدوین کتاب مورد نظر می‌باشد.

حریم روستا

ماده ۱ دستورالعمل مقررات و ضوابط نحوه تشخیص حریم روستا، در خصوص تعریف حریم روستا چنین مقرر می‌دارد: «حریم روستا عبارت از مقدار زمین موات (اعم از مرتع و غیره) اطراف روستا است که عرفاً به مصالح و منابع آن وابسته بوده و جهت کمال انتفاع و رفع نیازهای طبیعی مورد استفاده اهالی قرار می‌گیرد به نحوی که اگر از استفاده آن منع شوند عادتاً به زحمت افتاده و دچار مشکل گردند.»

به موجب بند ۳ مصوبه مورخ ۱۳۶۸/۵/۳۰ ستاد مرکزی هیأت‌های هفت نفره واگذاری و احیای اراضی پیرامون اجرای مرجع تشخیص اراضی موات و دستورالعمل تعیین حریم روستا مقرر گردید: «حریم روستا برحسب تعریف مندرج در دستورالعمل مساحت و محدوده معین و معمولی و مشخص از زمین موات اطراف روستا را تشکیل می‌دهد که بعد از آن مرتع حریم قرار داشته و بعد از مرتع حریم نوبت به مرتع عمومی اهالی می‌رسد لذا اراضی حریم روستا به‌طور طبیعی و عادتاً محاط و متصل به روستا بوده و محاط به مراتع حریم خواهد بود البته ممکن است در تمام جهات اربعه محیط بر یکدیگر نباشند.» بنابراین مطابق مقررات فوق، محدوده حریم روستا از طریق کمیسیون تشخیص حریم روستا و با نظارت هیأت واگذاری زمین، برای رفع نیازمندی‌های خاص هر روستا، و همچنین با توجه به نوع مشاغل افراد ساکن در هر روستا تعیین می‌شود.^۲

۱- این دستورالعمل به موجب تبصره ذیل ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن مصوب ۱۳۶۶/۷/۱۸ که مقرر می‌دارد: «مقررات و ضوابط و نحوه تشخیص حریم روستاها ظرف مدت ۲ ماه توسط هیأت مرکزی واگذاری زمین طی دستورالعملی مشخص و ابلاغ خواهد گردید.» از سوی ستاد مرکزی هیأت‌های واگذاری و احیای اراضی و اصلاحیه‌های مربوط به آن تصویب و طی ابلاغیه شماره ۳/۶۶۰۲ مورخ ۱۳۶۷/۵/۵ همین ستاد ابلاغ گردیده است.

۲- این دستورالعمل طی ابلاغیه شماره ۲/۸۹۷۶ مورخ ۱۳۶۸/۶/۱۱ از سوی ستاد مرکزی هیأت‌های واگذاری زمین ابلاغ شده است. که به منظور آشنایی بیشتر با اصطلاح حریم روستا، این دستورالعمل را در ذیل می‌آوریم زمین ابلاغ شده است.

۱- براساس تعریف دقیقی که در دستورالعمل شماره ۳/۶۶۰۲ مورخ ۱۳۶۷/۵/۵ ستاد مرکزی از حریم بعمل آمده و آن را «عبارت از مقدار زمین موات اطراف روستا» می‌داند کمیسیون تعیین حریم برای روستاهایی است که موضوع قانون مرجع تشخیص اراضی موات قرار دارد و به لحاظ قانونی موظف نیست برای روستاهایی که محاط با اراضی محیات است حریم تعیین نماید.

۲- حریم روستا و مرتع حریم دو مقوله شرعی و قانونی هستند که تعریف خاص خود را داشته و با محدوده روستا و همچنین با مراتع عمومی تفاوت اساسی دارد که هیأت‌های واگذاری زمین از طریق کمیسیون مربوطه با رعایت مفاد تعریف و عنایت دقیق به پارامترهای مذکور در دستورالعمل مسؤول تعیین حریم و مرتع حریم روستا می‌باشند، بدیهی است که تعیین محدوده و مرز روستاها از وظایف وزارت کشور و ادارات تابعه آن در شهرستانها می‌باشد چنانکه سازمان جنگل‌ها و

مراعات و ادارات ذیربط آن در شهرستان‌ها مسؤول تعیین مراعات عمومی و دولتی کردن آن هستند لذا کمیسیون تعیین حریم حق دخالت در رفع اختلاف مرزی روستا را نداشته و نیز نمی‌تواند مراعات عمومی را تعیین نماید.

۳- حریم روستا بر حسب تعریف مندرج در دستورالعمل مساحت و محدوده معین و معمولی و مشخص از زمین موات اطراف روستا را تشکیل می‌دهد که بعد از آن مرتع حریم قرار داشته و بعد از مرتع حریم نوبت به مرتع عمومی اهالی می‌رسد لذا اراضی حریم روستا به‌طور طبیعی و عادتاً محاط و متصل به روستا بوده و مراعات حریم محاط به حریم روستا و مراعات عمومی محاط به مراعات حریم خواهد بود البته ممکن است در تمام جهات اربعه محیط بر یکدیگر نباشند.

۴- مرتع حریم برای روستایی تعیین می‌شود که شغل آنان دامداری نباشد بلکه مقدار دامی داشته باشند که معمولاً در منزل نگهداری می‌شود و تعداد آنها از چند رأس تجاوز نمی‌کند لذا افرادی که تعداد دام آنها از میزان عرفی بیشتر است و دامدار محسوب می‌شوند نباید از مراعات حریم استفاده کنند بلکه لازم است با اخذ مجوزات لازم از اداره مربوطه از مراعات عمومی استفاده نمایند.

۵- براساس آخرین اظهارنظر شورای محترم نگهبان قانون اساسی واگذاری اراضی موات حریم روستا برای احداث مسکن خلاف شرع است لذا اراضی موصوف عنداللزوم تنها به موارد عام‌المنفعه اختصاص خواهد یافت البته در صورتی که کمیسیون حریم روستا توسعه داده و به محل دورتری منتقل نماید اراضی قرب و جوار و یا داخل روستا جزء اراضی روستا بوده و اختصاص آن برای مسکن منع قانونی ندارد. ضمناً کلیه مکاتبات و مجوزات و دستورالعمل‌های مغایر با این بند که از ستاد مرکزی صادر گردیده فاقد اعتبار خواهد بود.

۶- در ثبت دولت قرار داشتن اراضی موات حریم و یا مرتع حریم روستا مانع کار کمیسیون تعیین حریم نخواهد بود زیرا صدور سند به نام دولت لزوماً به معنای مالکیت دولت نمی‌باشد بلکه دولت به نمایندگی از مردم بر حسن بهره‌برداری و استفاده املاک عمومی نظارت دارد لذا چنانچه این‌گونه اراضی جزء حریم روستا یا مرتع حریم آن باشد کمیسیون مربوطه نظر خود را اعلام خواهد کرد.

۷- اجرای قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن بر روی اراضی مواتی که مرحله دوم اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت سیر کرده لازم نیست زیرا با آرای ماده قانون یاد شده و قطعیت یافتن آن دولتی بودن زمین محرز است لکن چنانچه پرونده هنوز در مرحله اول اجرای قانون موقوف قرار دارد بازدید و تشخیص هیأت واگذاری و صدور برگ تشخیص جهت حفاظت و حراست زمین از تصرفات عدوانی و ممانعت از سودجویی افراد معلوم‌الحال منع قانونی نداشته، لازم است هیأت واگذاری در دولتی کردن زمین تسریع نماید.

۸- نحوه اختصاص و واگذاری اراضی حریم روستا در اجرای تبصره ۳ قانون ابطال اسناد برای مصارف عمومی، عام‌المنفعه به استناد ماده ۱۰ آیین‌نامه اجرایی قانون یاد شده مطابق قانون اسباب و واگذاری اراضی مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ شورای انقلاب اسلامی و آیین‌نامه مربوطه انجام خواهد گرفت لذا کلیه تقاضاها باید از طریق ادارات مربوطه جهت تصویب طرح به کمیسیون ماده ۳۲ تسلیم شود، مثلاً تقاضای زمین برای مساجد، حسینیه، قبرستان، غسل‌خانه، باید از طریق سازمان اوقاف و امور خیریه و برای بهداشتی، درمانگاه و ... از سوی اداره بهداشتی و بهزیستی و به همین ترتیب سایر موارد بر حسب وظایف و مسؤولیت‌ها بدیهی است پس از تصویب طرح زمین توسط هیأت واگذاری براساس فرم‌های واگذاری اراضی موات واگذار خواهد شد.

۹- فرم اصلاح شده صورت‌مجلس تحویل و تحول اراضی حریم و همچنین برگ واگذاری اراضی حریم برای طرح‌های مصوب در کمیسیون پیوست است و در صورتی که موارد براساس فرم گذشته تحویل و تحول شده باشد اصلاح فرمایید.

۱۰- تشکیل کمیسیون‌های فرعی تعیین حریم در شهرستان‌هایی که به تشخیص هیأت واگذاری تشکیل آن ضرورت دارد بلامانع است.

همچنین برابر بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۴ مقرر گردیده است: «محدوده قانونی روستا: در طرح‌های هادی و بهسازی روستا، محدوده‌ای است که به تصویب مراجع قانونی ذیربط رسیده باشد و در روستاهای فاقد طرح هادی یا بهسازی، محدوده مسکونی موجود روستا است.»

با توجه به ماده ۲ دستورالعمل مقررات و ضوابط نحوه تشخیص حریم و روستا،^۱ مرجع تشخیص حریم روستا از طریق کمیسیون ویژه این امر و زیر نظر هیأت واگذاری زمین که از اعضا ذیل تشکیل می‌شوند، اقدام به تعیین حریم روستا می‌نماید.

۱- دو نفر کارشناس هیأت واگذاری که یکی از آنها نماینده حاکم شرع و ولی امر در هیأت باشد.

۲- کارشناس اداره کل کشاورزی و یا منابع طبیعی

۳- کارشناس استانداری

۴- کارشناس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی^۲

با توجه به مقررات فوق‌الذکر، و همچنین توجه به بند ۷ اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی که آن نهاد را مسؤول تهیه طرح‌های هادی روستا (موضوع تفکیک و واگذاری زمین روستایی) قرار داده است؛ بنابراین پس از تعیین حریم روستا از طریق کمیسیون فوق، همین محدوده برای اجرا مطابق مقرر اخیرالذکر از سوی بنیاد مسکن در طرح هادی روستا لحاظ می‌شود.

بنابراین اگر روستا دارای طرح هادی باشد، محدوده تعیین شده در آن شامل محدوده مسکونی و حریم روستا است، که اصطلاحاً مجموع این دو محدوده، قانونی را تشکیل می‌دهد.

۱۱- مجدداً لزوم اجرای مفاد تبصره ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون ابطال اسناد اراضی موات توصیه می‌شود لازم است نظر کارشناس یا خیره محلی و یا هر دو را در تأیید موات بودن زمین تهیه و در پرونده ضبط گردد چه آنکه در دفاع فوق‌العاده مورد نیاز است.

این مصوبه طی بخشنامه شماره ۳/۱۸۹۷۶ مورخ ۱۳۶۸/۶/۱ به هیأت‌های هفت نفره واگذاری و احیای اراضی سراسر کشور ابلاغ گردید.

۱- این دستورالعمل به موجب تبصره ذیل تبصره ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن مصوب ۱۳۶۶/۷/۱۸ مقرر می‌دارد: «مقررات و ضوابط و نحوه تشخیص حریم روستاها ظرف مدت ۲ ماه توسط هیأت مرکزی واگذاری زمین طی دستورالعملی مشخص و ابلاغ خواهد گردید.» از سوی ستاد مرکزی هیأت‌های واگذاری و احیای اراضی و اصلاحیه‌های مربوط به آن تصویب و طی ابلاغیه شماره ۳/۶۶۰۲ مورخ ۱۳۶۷/۵/۵ همین ستاد ابلاغ گردیده است.

۲- لازم به ذکر است که این کارشناس برابر «اصلاحیه برخی مواد و تبصره‌های دستورالعمل مقررات و ضوابط نحوه تشخیص حریم روستا - ابلاغی شماره ۳/۱۸۴۷۶ مورخ ۱۳۶۷/۱۲/۱۰ ستاد مرکزی هیأت‌های واگذاری زمین» به جای کارشناس حقوقی جهاد سازندگی استان، جایگزین شده است.

مجموعه‌های حاضر نام، حجت، دوستی و اهتمام بچه‌های خوب جهاد حاج عباس (حیدری) و رضا (معمدی) و سعید (باقری) که روزی با هم در یک اتاق عهد بستیم که واقعاً پیرو اصالت کار و فعالیت باشیم هنوز از آن روز ۱۶ سال می‌گذرد که گروه ما بزرگ شد و هرکس از راه رسید گل گفت و منابع کار آورد ولی چهار نفر اصلی آن از ۱۳۷۶ هنوز زنده و به این اندیشه نوشتن می‌بالند.

عباس بشیری

www.vakilbashiri.com

www.ketab.ir